

Τ . Ε . Ι ΚΡΗΤΗΣ
Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας
Τμήμα τουριστικών Επιχειρήσεων

Προοπτικές ανάπτυξης του αγροτουρισμού.

Η περίπτωση του δήμου Χερσονήσου

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: Βασιλάκη Χρύσα

A.M: 3502

ΕΞΑΜΗΝΟ: ΠΤ.

ΟΝΟΜΑ ΚΑΘΗΓΗΤΗ: Κωνσταντίνος Ανδριώτης

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ: 18 .09.2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Σκοπός και στόχοι της μελέτης

1.2 Περίγραμμα της μελέτης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2.0 Εισαγωγή

2.1 Εναλλακτικός Τουρισμός

2.2 Τι είναι αγροτουρισμός

2.3 Λόγοι ανάπτυξης του αγροτουρισμού

2.4 Μορφές αγροτουρισμού

2.5 Το προφίλ του αγροτουρίστα

2.6 Βασικές εγκαταστάσεις για διαμονή

2.7 Πως συμβάλλει ο αγροτουρισμός στον εμπλουτισμό του
τουριστικού προϊόντος

2.8 Η διεθνής εμπειρία

2.9 Φορείς ανάπτυξης του αγροτουρισμού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3.0 Εισαγωγή

3.1 Ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα

3.2 Ο Τουρισμός και ο Αγροτουρισμός στην Κρήτη

3.3 Το φράγμα του Αποσελέμη

3.4 Λίγα λόγια για τις περιοχές Αβδού, Γωνιές, Ποταμιές

3.5 Επίλογος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

- 4.0 Εισαγωγή
- 4.1 Πηγές πληροφόρησης
 - 4.1.1 Δευτερογενείς πηγές
 - 4.1.2 Πρωτογενείς πηγές
 - 4.1.2.1 Σχεδιασμός ερωτηματολογίου
 - 4.1.2.2 Δειγματοληψία
 - 4.1.2.3 Ανάλυση δεδομένων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

- 5.1 Αποτελέσματα της έρευνας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

- 6.1 Επίλογος - Συμπεράσματα
- 6.2 Προτάσεις
- 6.3 Μελλοντικές προτεραιότητες της έρευνας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

- A.1 Η συμβολή των κοινοτικών πρωτοβουλιών
 - A.2 Leader +
 - A.3 EQUAL
 - A.4 Ο.Π.Α.Α.Χ
 - A.5 LEONARDO DA VINCI
 - A.6 Interreg III

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

- B.1 Ερωτηματολόγιο έρευνας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.0 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλά έχουν γραφτεί για τον εναλλακτικό τουρισμό και την τάση που δημιουργείται με το πέρασμα των χρόνων για νέες μορφές τουρισμού που θα σέβονται την περιβαλλοντική ισορροπία του πλανήτη. Ο αγροτουρισμός είναι μία εναλλακτική μορφή τουρισμού, και αποτελεί ελπίδα για την ερήμωση που αντιμετωπίζουν πολλές περιοχές σε όλη την Ελλάδα, για τους αγρότες. Μέσα από το θεωρητικό μέρος που αφορά στο φαινόμενο του αγροτουρισμού γενικά μπορούμε να πληροφορηθούμε την σπουδαιότητα και την αναγκαιότητα που υπάρχει στα ελληνικά δεδομένα που έχει αναπτυχθεί μόνο ο μαζικός τουρισμός και η μεγάλης κλίμακας, άναρχη ανάπτυξη. Πρέπει να τονιστεί ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού κρίνονται αναγκαίες όχι με σκοπό να υποκαταστήσουν τον μαζικό και μεγάλης κλίμακας τουρισμό, άλλα για να περιορίσουν τις αρνητικές συνέπειες που προκύπτουν απ' αυτόν. Ο εναλλακτικός τουρισμός άλλωστε με τις πολλές μορφές που μπορεί να πάρει, εκμεταλλεύεται τουριστικούς πόρους που ήταν από καιρό ξεχασμένοι και ανεκμετάλλευτοι από το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου. Με την εμφάνιση του αγροτουρισμού και του πρώτου προγράμματος LEADER το 1989 ξεκίνησαν να δίνονται κάποια οικονομικά κίνητρα, για την αναζωογόνηση και εκμετάλλευση τέτοιων παραμελημένων αγροτικών περιοχών. Έτσι λοιπόν άρχισε μια πρώτη προσπάθεια να πωλούνται νέα στοιχεία (παραδοσιακοί οικισμοί, βουνά, δραστηριότητες) και ιδέες (η προσωπική επαφή με τους κατοίκους, άμεση επαφή με τις παραδόσεις ενός τόπου ως τουριστικοί πόροι).

1.1 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Σκοπός της συγκεκριμένης μελέτης είναι να γίνει γνωστή μια μορφή τουρισμού, ο αγροτουρισμό σαν η πλέον κατάλληλη λύση κατά της μαζικότητας που έχει προκύψει απ' την έλλειψη προγραμματισμού στον τουριστικό τομέα. Έτσι λοιπόν αναλύονται στο θεωρητικό μέρος, όλα εκείνα τα στοιχεία που αφορούν στον αγροτουρισμό και τις διάφορες μορφές που μπορεί να πάρει. Πληροφορίες για τον αγροτουρισμό όπως λειτούργησε σε χώρες του εξωτερικού και συγκριτικά με την

Ελλάδα. Η μελέτη αυτή έχει τους επιμέρους στόχους να γίνουν γνωστά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ύπαιθρος, τις απειλές που δέχεται λόγω της συσσώρευσης των ανθρώπων στις πόλεις και στα τουριστικά κέντρα, όπως αυτό της ερήμωσης. Αναφέρονται επίσης οι κοινοτικές πρωτοβουλίες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Ένας ακόμη στόχος είναι έρευνα να πληροφορηθούμε σε τι επίπεδα κινείται μέχρι τώρα ο τουρισμός στις συγκεκριμένες αγροτικές περιοχές του δήμου Χερσονήσου (Αβδού, Γωνιές, Ποταμιές) και να διαπιστώσουμε τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά σε κάθε μια από αυτές.

Για να επιτευχθεί ο σκοπός αυτής της εργασίας ακολουθούνται δυο είδη έρευνας η πρωτογενής και η δευτερογενής. Στόχος είναι να διαπιστωθεί η ικανοποίηση μιας ομάδας ιδιοκτητών αγροτουριστικών επιχειρήσεων από την ενασχόληση τους με αυτές και άλλα συμπληρωματικά στοιχεία για την επαφή τους με τα προγράμματα και το είδος των επισκεπτών τους, απόψεις των κατοίκων για θέματα αγροτουρισμού και προσωπικές εκτιμήσεις για το μέλλον του τόπου τους.

1.2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΜΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ξεκινώντας την ανάλυση του θεωρητικού μέρους του αγροτουριστικού φαινομένου. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η ευρύτερη ομάδα που ανήκει ο αγροτουρισμός, ο εναλλακτικός τουρισμός και μετά εισάγουμε τις μορφές αγροτουρισμού που μπορούμε να συναντήσουμε και την εμπειρία που έχουν άλλες χώρες από τον αγροτουρισμό. Με την ύπαρξη του αγροτουρισμού αυτόματα το τουριστικό προϊόν αποκτά διαφορετικές διαστάσεις αφού έρχεται να καλύψει διαφορετικές ανάγκες απ' τις συνηθισμένες (ήλιος, θάλασσα κλπ). Σ' αυτό το κεφάλαιο γίνεται ακόμα αναφορά και στους φορείς του αγροτουρισμού που αναλαμβάνουν δράση γύρω απ' αυτού του είδους τις επενδύσεις και τις πρωτοβουλίες. Στο τελευταίο μέρος προσεγγίζεται το προφίλ του αγροτουρίστα.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρονται οι ελληνικές περιπτώσεις αγροτουρισμού σε μέρη της Ελλάδας καθώς και παλαιότερα αλλά και τα τρέχοντα προγράμματα που στηρίζουν τον αγροτουρισμό και την ύπαιθρο. Στο επόμενο μέρος γίνεται αναφορά στην Κρήτη ως προς τις προοπτικές που έχει σαν εναλλακτικός τουριστικός προορισμός και πιο συγκεκριμένα εξετάζεται η περίπτωση των περιοχών Αβδού, Γωνιές, Ποταμιές του δήμου Χερσονήσου που γίνεται και η πρωτογενής έρευνα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την συγγραφή της εργασίας. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν αναλύονται στο πέμπτο κεφάλαιο και στο έκτο γίνονται προτάσεις για την βελτίωση της αντιμετώπισης του αγροτουρισμού από τους φορείς του τόπου. Στο πρώτο παράρτημα υπάρχουν τα προγράμματα που βοηθούν στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού και στο δεύτερο το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2.0 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλοί ερευνητές π.χ (Andriotis, 2000, EC 1993, Romeril 1985, Vanhove 1997), έχουν ανακαλύψει ότι ο μαζικός τουρισμός είναι το κύριο αίτιο πολλών αρνητικών επιπτώσεων που οι περισσότερες απ' αυτές οφείλονται στη συγκέντρωση ενός μεγάλου αριθμού τουριστών σε μια συγκεκριμένη περιοχή, στη δημιουργία μεγάλης κλίμακας επενδύσεων και στη περιορισμένη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στην αναπτυξιακή διαδικασία (Andriotis 2002a, Doggart & Doggart 1996, Faulkner 1998). Για αυτό το λόγο απαραίτητος είναι ο έλεγχος της άναρχης αυτής ανάπτυξης και της αστικοποίησης που προκύπτει απ' την μαζικότητα των τουριστικών προορισμών. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αναπτύσσουν και εμπλουτίζουν το τουριστικό προϊόν ενώ παράλληλα δρουν ευεργετικά στους τόπους όπου συγκεντρώνονται τέτοιου είδους μικρής κλίμακας επενδύσεις,

Το κεφάλαιο αυτό αποτελείται από 10 ενότητες. Στην πρώτη ενότητα εισάγουμε την έννοια του εναλλακτικού τουρισμού ενώ στη δεύτερη ενότητα ορίζεται ο αγροτουρισμός σαν μία απ' τις πολλές μορφές που μπορεί να πάρει ο εναλλακτικός τουρισμός. Στην τρίτη ενότητα αναφέρονται τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η ύπαιθρος και κάνουν αναγκαία την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, έτσι ώστε να αναζωογονηθεί η περιφέρεια. Στη τέταρτη και πέμπτη ενότητα παρουσιάζονται οι πιο βασικές μορφές αγροτουρισμού καθώς και φωτογραφίζονται οι κυριότεροι τύποι αγροτουριστών, ανάλογα με τα ελατήρια που τους ωθούν προς αυτή τη συγκεκριμένη μορφή εναλλακτικού τουρισμού. Στην επόμενη ενότητα αναφέρουμε τα στοιχεία που παρέχουν οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις σε επίπεδο διαμονής, τον πυρήνα δηλαδή του αγροτουριστικού

προϊόντος και έπειτα αναφέρονται οι συμπληρωματικές εγκαταστάσεις που συμπληρώνουν και επαυξάνουν το αγροτουριστικό προϊόν. Η διαφοροποίηση και ο εμπλουτισμός του μέχρι τώρα γνωστού σε μας τουριστικού προϊόντος, από την ύπαρξη του αγροτουρισμού παρουσιάζεται στην όγδοη ενότητα. Στην ένατη ενότητα γίνεται μια αναφορά στον αγροτουρισμό έξω απ' τα σύνορα της Ελλάδας, και μερικά παραδείγματα χωρών της Ευρώπης δίνουν μια γεύση για το πώς άλλες χώρες εκμεταλλεύτηκαν τον αγροτουρισμό για να βοηθήσει το εισόδημα του αγρότη. Στην τελευταία ενότητα παρουσιάζονται οι φορείς του αγροτουρισμού οι οποίοι βοηθούν και ενισχύουν την ταχύτερη εξάπλωση του.

2.1 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του ΟΗΕ (World Commission on Environment and Development, WCED) συμπέρανε το 1987 πως απαιτείται ένα νέο αναπτυξιακό μοντέλο, το οποίο να εγγυάται όχι μόνο την πρόοδο κάποιων ανθρώπων που κατοικούν σε ορισμένα μέρη του κόσμου αλλά την πρόοδο των ανθρώπων όλου του πλανήτη για πάντα. Οι όροι εναλλακτικός και «αειφόρος» τουρισμός που συχνά περιλαμβάνονται στην έννοια της εναλλακτικής ανάπτυξης αναφέρονται σε ορισμένα χαρακτηριστικά του τρόπου ανάπτυξης. Ο εναλλακτικός τουρισμός που συνήθως περιλαμβάνει και τους όρους «κατάλληλος», «υπεύθυνος», «ήπιος» είναι γενικός όρος που αναφέρεται σε μορφές τουρισμού εκτός του μαζικού, οι οποίες επιδιώκουν την αποφυγή αρνητικού και την δημιουργία θετικών κοινωνικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων (Κομίλης, 1999). Ο εναλλακτικός τουρισμός λέγεται και αλλιώς «υπεύθυνος οικοτουρισμός» (Instep, 1998). Συνεπώς ο εναλλακτικός τουρισμός είναι μια διαδικασία που προωθεί μια μορφή ταξιδιού, φιλική προς το περιβάλλον, επιτρέποντας θετικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και από κοινού βιώματα μεταξύ των μελών διαφορετικών κοινωνιών (Ανδριώτης, 2001).

Αυξημένη είναι μέσω του εναλλακτικού τουρισμού η διασύνδεση του τουριστικού τομέα με άλλους τομείς της οικονομίας π.χ γεωργία , κτηνοτροφία και χειροτεχνία. Απ' την άλλη, υπάρχει μειωμένη διαρροή χρημάτων από την τοπική οικονομία για λόγους όπως αγορά εισαγόμενων προϊόντων, εξάρτηση από ξένους οργανωτές ταξιδίων και απασχόληση αλλοδαπών στην ντόπια βιομηχανία,

δημιουργώντας έτσι υψηλούς οικονομικούς δεσμούς σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζει την μετανάστευση των ντόπιων κατοίκων, και ιδιαίτερα της νέας γενιάς, στα μεγάλα αστικά κέντρα (Andriotis, 2001)

Κύρια χαρακτηριστικά της έννοιας του εναλλακτικού τουρισμού είναι :

- η μικρής κλίμακας ελεγχόμενη και ρυθμιζόμενη ανάπτυξη, δεν υποβαθμίζει τους πόρους και αναπτύσσεται με τρόπο περιβαλλοντικά σωστό. Πράγμα που συνεπάγεται την ευρύτερη δυνατή αποδοχή των ιδιοτήτων που χαρακτηρίζουν τους πόρους και αναγνώριση των ορίων ανάπτυξής τους κάτι βέβαια που περιλαμβάνει και συνεπάγεται τη ορθή διαχείρισή τους (Nash & Butler, 1999).
- η ποικιλία δραστηριοτήτων σε βάση ατομική/ανεξάρτητη ή μικρής κλίμακας. Παροχή και εξασφάλιση υπηρεσιών περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και επιμόρφωσης. Πρόκειται για υποδομές, υπηρεσίες και σχετικά προγράμματα που πραγματοποιούνται σε ειδικές περιοχές, με τη συμμετοχή τοπικών κοινοτήτων, οικολογικών οργανώσεων, σχολείων κλπ και αποσκοπούν στην καλύτερη δυνατή συνειδητοποίηση και εκτίμηση της σημασίας των φυσικών πόρων (Κομίλης, 1999).
- στην απόκτηση εμπειριών για τις τοπικές κουλτούρες και στην διατήρηση παραδοσιακών αξιών , δηλαδή στην προαγωγή και παροχή εμπειριών υψηλής ποιότητας τόσο στους επισκέπτες όσο και στους ντόπιους κάτοικους. Βασική προϋπόθεση για να βιώσουν ή να αποκτήσουν τέτοιες εμπειρίες αποτελεί η υλοποίηση των στόχων αλλά και γενικότερα η βελτίωση των συνθηκών και της ποιότητας (Κομίλης, 1999).

Μεγάλο ενδιαφέρον έχει δοθεί τα τελευταία χρόνια στο φαινόμενο του αγροτουρισμού από πολλούς μελετητές (Bowen, Cox, & Fox, 1991; Nickerson, Black and McCool, 2001; Vogeler, 1977; Cawley et al. 1995; Davies and Gilbert, 1992). Κατά συνέπεια, πολλές διαφορετικές προσεγγίσεις προέκυψαν για τον ορισμό του αγροτουρισμού οι οποίες αναφέρονται στην παρακάτω ενότητα.

2.2 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Στην βιβλιογραφία συναντάμε αρκετούς ορισμούς για τον αγροτουρισμό καθώς επίσης και πολλούς όρους σχετικά με τον αγροτουρισμό που είναι παρόμοιοι με αγροτουρισμό. Για παράδειγμα ο αγροτουρισμός σαν όρος χρησιμοποιείται όμοια με τον Ευρωπαϊκό όρο «farm tourism» (Busby and Rendle 2000; Getz and Carlsen, 2000). Ωστόσο τόσο για τον ένα όσο και για τον άλλο ορισμό, το αγροτικό περιβάλλον είναι μέρος του τουριστικού προϊόντος (Clarke, 1996). Παρόλα αυτά όμως ακόμα και ο ορισμός «αγροτικός» μπορεί να διαφέρει από τον ένα προορισμό στον άλλο (Hunt, 1992), κυρίως γιατί οι αντιλήψεις των χαρακτηριστικών ή των δραστηριοτήτων σε ένα προορισμό μπορεί να διαφέρουν (Gartner, 1986). Ο αγροτουρισμός αναφέρεται σε μορφές ή κατηγορίες τουριστικών δραστηριοτήτων που εντάσσονται οργανικά και αρμονικά- οικονομικά, κοινωνικά, φυσικά στον αγροτικό χώρο, και είναι συμπληρωματικές ή δεν έρχονται σε σύγκρουση με άλλες οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες που χαρακτηρίζουν τον αγροτικό χώρο (McGehee and Kyungmi, 2004). Η ιδέα του αγροτουρισμού όπως χρησιμοποιείται στην Ελλάδα, περιέχει τις τουριστικές δραστηριότητες που γίνονται σε μη αστικές περιοχές από άτομα κυρίως απασχολούμενα στον πρωτογενή ή δευτερογενή τομέα της οικονομίας. Τέτοιες δραστηριότητες τυπικά συμπεριλαμβάνουν μικρές τουριστικές μονάδες, οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής, που προσφέρουν διαμονή, αγαθά και άλλες υπηρεσίες και παρέχουν ένα συμπληρωματικό εισόδημα για τις αγροτικές οικογένειες ή ακόμα και ένα ανεξάρτητο εισόδημα για γυναίκες που ζουν σε αγροτικές περιοχές (Iakovidou, 1992). Ο αγροτουρισμός γίνεται κατανοητός σαν ένα μέσο εύρεσης ευκαιριών σε περιοχές με φυσική ομορφιά, παραδοσιακό πολιτισμό, και ιστορικό ενδιαφέρον. Χρησιμοποιώντας αυτές τις πηγές για να ενεργοποιήσουν την αναζωογόνηση των γεωργικών οικονομιών που βρίσκονται σε παρακμή, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί την πολιτιστική κληρονομιά και το φυσικό περιβάλλον, λειτουργώντας συνδυαστικά με άλλες δραστηριότητες (αθλητισμό, ορειβασία, πεζοπορία κτλ) (Turner, 1993).

Κατά συνέπεια ο αγροτικός τουρισμός μπορεί εκ των πραγμάτων να εξυπηρετήσει ή και να συνδυαστεί με διάφορες άλλες μορφές τουρισμού όπως ορεινός, φυσιολατρικός, εσωτερικός, χωρίς κατ' ανάγκη να ταυτίζεται. Επίσης ο αγροτικός τουρισμός δεν περιορίζεται στην παροχή στέγης και κλίνης, αλλά περιλαμβάνει μικρές μονάδες παραγωγής ειδών λαϊκής τέχνης, οικοτεχνία

χειροτεχνία, μονάδες άθλησης και σπορ, κάβες κρασιού, καθώς επίσης και βιοτεχνικά προϊόντα (κεντήματα, υφαντά, κεραμικά, κλπ.) (Σωτηριάδης, 1994).

2.3 ΛΟΓΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού φέρνει λύσεις σε πολλά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι αγροτικές περιοχές (ETB, 1988; Thibal, 1988; Kieselbach & Long, 1990; Gannon, 1994; OECD, 1994). Αποτελεί κοινό τόπο ότι η αναγκαιότητα ανάπτυξης της υπαίθρου επιβάλλεται όχι μόνο για να διασφαλισθεί η οικονομική της αυτοτέλεια, ο πολιτιστικός της χαρακτήρας με ότι αυτό συνεπάγεται και ένα κατά το δυνατόν υγιές περιβάλλον, αλλά και να προσδώσει μια δυναμική στη γενικότερη ανάπτυξη της χώρας, κάτι που μέχρι πρότινος εθεωρείτο αδιαμφισβήτητο πλεονέκτημα των μεγάλων πληθυσμιακών κέντρων (Αγροτικός Συνεργατισμός, 2004).

Σήμερα η ύπαιθρος αντιμετωπίζει σειρά σοβαρών διαρθρωτικών προβλημάτων μεταξύ των οποίων κυρίαρχη θέση κατέχουν (Αγροτικός Συνεργατισμός, 2004):

Η πληθυσμιακή συρρίκνωση, κυρίως απομακρυσμένων γεωγραφικών διαμερισμάτων, σε συνδυασμό με την υποβάθμιση και την υστέρηση κάθε είδους οικονομικής και κοινωνικής υποδομής.

Η αλλοίωση του περιβάλλοντος.

Η απώλεια στοιχείων και χαρακτηριστικών τοπικών πολιτισμών και συγκεκριμένων τρόπων ζωής.

Η έλλειψη ουσιαστικής συμμετοχής των άμεσα ενδιαφερομένων πολιτών της υπαίθρου στη λήψη αποφάσεων για θέματα του άμεσου ενδιαφέροντός τους κλπ.

Σε μια έρευνα των McGehee και Kyungmi (2004) σχετικά με την ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών στον αγροτουρισμό οι πιο σπουδαίοι

λόγοι / κίνητρα που ενθάρρυναν τους κατοίκους στην ενασχόληση τους με τον αγροτουρισμό ήταν:

1. Η απασχόληση για τα μέλη της οικογένειας 2. Το συμπληρωματικό εισόδημα 3. Να συμπληρωθεί ένα κενό, ανάγκη στην τουριστική αγορά 4. Τα φορολογικά κίνητρα 5. Η συντροφικότητα που αισθάνονται με τους επισκέπτες 6. Για λόγους ενδιαφέροντος ή χόμπι 7. Η πλήρης αξιοποίηση των πόρων 8. η εξέλιξη και η επιτυχία που έχουν σημειώσει άλλοι στον ίδιο τομέα 9. Να εκπαιδευτεί ο καταναλωτής-επισκέπτης

2.4 ΜΟΡΦΕΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Στην τουριστική βιβλιογραφία έχουν αναφερθεί διάφορες μορφές αγροτουρισμού. Αυτές οι μορφές παρουσιάζονται στις παρακάτω ενότητες. Ο αγροτουρισμός μπορεί να πάρει δύο γενικές μορφές: με παροχή στέγασης και χωρίς παροχή στέγασης, ενώ κάποια είδη συμμετέχουν και στις δύο μορφές (Shaw & Williams, 1994).

2.4.1 Αγροτουρισμός σε φάρμα

Ο Nilsson (2002) στην μελέτη του για τον τουρισμό σε φάρμες ορίζει την μορφή αυτή σαν υποομάδα του αγροτικού τουρισμού. Σύμφωνα με τον Nilsson ο αγροτικός τουρισμός βασίζεται στο αγροτικό περιβάλλον ως εκ τούτου ο τουρισμός της φάρμας στηρίζεται στην φάρμα και στον ιδιοκτήτη (οικοδεσπότη) της φάρμας.

Ο επισκέπτης του αγροτουριστικού καταλύματος μένει στο ίδιο το σπίτι της αγροτικής οικογένειας. Αυτή η μορφή αγροτουρισμού ταιριάζει σε τουρίστες που θέλουν να συμμετάσχουν σε αγροτικές δραστηριότητες και σε όσους ακολουθούν προγράμματα εθελοντικής εργασίας (π.χ. μάζεμα ελιάς, φρούτων) κλπ., καθώς και σε χαμηλού εισοδήματος επισκέπτες. Το αγροτικό κατάλυμα συνήθως προσφέρει αθλητικές δραστηριότητες ή ευκαιρίες για κολύμπι, ποδηλασία, περπάτημα, ιππασία κλπ.

Σε ξένες χώρες παρατηρείται το φαινόμενο οι επισκέπτες να συμμετέχουν ενεργά στην αγροτική παραγωγή. Γνωστός σύνδεσμος στο εξωτερικό είναι οι

Εθελοντές Εργάτες σε Βιολογικές Φάρμες-Willing Workers on Organic Farms (WWOOF) που ξεκίνησε το 1971 στην Αγγλία από ιδιοκτήτες αγροτουριστικών καταλυμάτων και έχει επεκταθεί σε παγκόσμιο επίπεδο, Ευρώπη, βορ.Αμερική, Αφρική, Ασία, νοτ.Ειρηνικό. Κύριος σκοπός είναι να μάθει στους τουριστικούς επισκέπτες εναλλακτικούς τρόπους ζωής και μεθόδους οργάνωσης της καλλιέργειας. Οι αγρότες ωφελούνται συναντώντας ανθρώπους απ' όλο τον κόσμο με διαφορετική κουλτούρα και τρόπο σκέψης. Ο επισκέπτης για αντάλλαγμα προσφέρει κάποιες ώρες προσωπικής εργασίας. Στην Ελλάδα δεν έχει παρατηρηθεί κάτι το αντίστοιχο μέχρι σήμερα.

2.4.2 Αγροτουρισμός σε αυτοεξυπηρετούμενα δωμάτια.

Αυτή η μορφή αγροτουρισμού είναι η πιο συνηθισμένη καθώς απαιτεί λιγότερη εργασία εκ μέρους του αγρότη, ενώ σέβεται την ιδιωτική ζωή του αγρότη και του επισκέπτη. Σε αυτή την περίπτωση η τροφοδοσία είναι προσωπική υπόθεση και η κύρια προσφορά οι δραστηριότητες γι' αυτήν την κατηγορία των επισκεπτών. Το κυνήγι, το ψάρεμα, η πεζοπορία είναι επίσης συνηθισμένες προσφορές αλλά όχι με την συμμετοχή του ιδιοκτήτη (Opperman, 1996). Στην Ιταλία υπάρχουν πολυτελείς οικείες κτισμένες με παραδοσιακά υλικά, πέτρα, ξύλο κεραμίδια και κατάλληλες υποδομές για προσέλκυση υψηλού εισοδήματος επισκεπτών, πύργοι και κάστρα στην Τοσκάνη. Τέτοια συγκροτήματα συνήθως ανήκουν σ' επιχειρηματίες κι όχι σε αγρότες. Φυσικά οι επισκέπτες δεν συμμετέχουν στην αγροτική ζωή του τόπου (Λογοθέτης, 1999).

2.4.3 Γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί

Οι αγροτουριστικές συνεταιριστικές οργανώσεις μπορούν να ασχοληθούν άμεσα με τον αγροτουρισμό, κάτω απ' τις ακόλουθες μορφές. Μέσα απ' τους ίδιους τους αγροτικούς συνεταιρισμούς όλων των βαθμίδων (τοπικοί, ενώσεις κατά νόμο, ΠΑΣΕΓΕΣ), με τη δημιουργία τμημάτων που ασχολούνται αποκλειστικά με τον αγροτουρισμό. Με τη σύσταση συνεταιρισμών ειδικού σκοπού (άρθρο 5), των Αγροτουριστικών Συνεταιρισμών που ιδρύονται με την συναίνεση 20 τουλάχιστον

μελών, ενώ οι γενικοί απαιτούν 50 μέλη. Ακόμα ο αγροτουρισμός μπορεί να προωθηθεί και μέσα από εταιρείες (μόνο ανώνυμες και περιορισμένης ευθύνης), που συνιστώνται από αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις και φυσικά ή νομικά πρόσωπα του ιδιωτικού τομέα ή μέσα από άλλες μορφές εταιρειών, εφόσον όμως συνιστώνται από ομοιόβαθμες συνεταιριστικές οργανώσεις και υπάρχει σύμφωνη απόφαση της ΠΑΣΕΓΕΣ (άρθρο 59) (Λογοθέτης, 1988).

Αυτή η μορφή αγροτουρισμού είναι αρκετά συνηθισμένη στην Ιταλία αλλά και στην Ελλάδα. Πρόκειται για μικρές τουριστικές μονάδες που προσφέρουν διαμονή, αγαθά ή και άλλες υπηρεσίες και παρέχουν ένα συμπληρωματικό εισόδημα στους αγρότες. Για τη διαμονή των επισκεπτών έχουν φτιαχτεί παραδοσιακά επιπλωμένα δωμάτια που αρμόζουν στο κλίμα του κάθε χωριού (Iakovidou, 1992). Οι περιοχές της Ελλάδας που συναντάμε τέτοιου είδους αγροτουριστικές επιχειρήσεις είναι στην Πέτρα της Μυτιλήνης, στα Αμπελάκια της Θεσσαλίας, στην Αράχωβα, στα Νοτιοχώρια της Χίου και αλλού.

2.4.4 Camping / Karavaning

Πρόκειται για χώρους ειδικά διαμορφωμένους όπου οι τουρίστες κατασκηνώνουν για να περάσουν τις διακοπές τους κοντά στη φύση και με φυσικό τρόπο. Η διαφορά ανάμεσα στα camping και caravanning είναι ότι στα πρώτα οι κατασκηνωτές μένουν σε αντίσκηνα, ενώ στα δεύτερα σε τροχόσπιτα. Και στις δύο περιπτώσεις οι διαμορφωμένοι χώροι, που συνήθως είναι σε πευκόφυτες περιοχές κοντά στη θάλασσα, διαθέτουν εγκαταστάσεις με κοινόχρηστους χώρους και άλλες λειτουργίες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των τουριστών-κατασκηνωτών.

Αυτή η μορφή αγροτουρισμού συνηθίζεται στην Αγγλία και Ιρλανδία και απευθύνεται σε χαμηλού εισοδήματος τουρίστες. Στην Ελλάδα δεν συνηθίζεται.

2.4.5 Αγροτουρισμός σε προστατευόμενες περιοχές (εθνικά πάρκα)

Το Παγκόσμιο Συνέδριο για τις Προστατευόμενες Περιοχές (World Congress on National Areas), όρισε σαν εθνικά πάρκα τις φυσικές εκείνες περιοχές, που σκοπό έχουν να προστατέψουν την οικολογική ακεραιότητα των οικοσυστημάτων και

παρέχουν επιστημονικές, πνευματικές και εκπαιδευτικές ευκαιρίες για ψυχαγωγία (McNeely, 1994).

Κάποιοι συγγραφείς περιλαμβάνουν την ψυχαγωγία και την επίσκεψη σε εθνικά πάρκα στον αγροτουρισμό (Ladki, 1993; Owens, 1984) ενώ κάποιοι άλλοι όχι (Dernoι, 1991).

Τα εθνικά πάρκα είναι προστατευόμενες περιοχές, που έχουν ως σκοπό να προστατέψουν το φυσικό περιβάλλον και να προωθήσουν την επιστημονική έρευνα και την περιβαλλοντική μόρφωση. Σύμφωνα με την νομοθεσία τα εθνικά πάρκα είναι προστατευόμενες περιοχές που έχουν τους εξής στόχους (Trakolis, 1983, 1988): 1. να προστατέψουν το φυσικό περιβάλλον 2. να προωθήσουν την επιστημονική έρευνα και την περιβαλλοντική εκπαίδευση 3. να παρέχουν ευκαιρίες για ψυχαγωγία και 4. να βελτιώσουν το κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο των ντόπιων προωθώντας την ανάπτυξη του οικοτουρισμού και ενθαρρύνοντας τις παραδοσιακές οδούς για την χρήση γης και παραδοσιακών απασχολήσεων.

Η τοπική κοινωνία που συμμετέχει σ' αυτά τα προγράμματα παίζει σημαντικό ρόλο στη διαχείριση αυτών των περιοχών. Αυτή η μορφή αγροτουρισμού συνδυάζεται με φυσιολατρικό και οικολογικό τουρισμό. Ενώ ο αριθμός των ανθρώπων που επισκέπτονται τα εθνικά πάρκα και άλλες προστατευόμενες περιοχές, αυξάνεται με γοργούς ρυθμούς. Απόδειξη για αυτό αποτελεί σύμφωνα με τις επισκέψεις που καταμετρήθηκαν για ένα ολόκληρο έτος, στο Αμερικάνικο Σύστημα Εθνικών Πάρκων που μόνο του ξεπέρασε τις 400 εκατ. Επισκέψεις το 1989 (Ceballos-Laskurain, 1996)

2.5 ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΑ

Αναφορικά με το είδος των τουριστών που επιλέγουν να κάνουν αγροτουρισμό ποικίλει ανάλογα και των ενδιαφερόντων και του τρόπου ζωής του καθένα απ' αυτούς. Σχετικά με το προφίλ του αγροτουρίστα πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι είναι τέτοιου είδους επισκέπτες είναι μεσαίας τάξης ενώ σε ηλικία είναι συνήθως πάνω από 40 χρόνων. (Cavaco, 1995; Sharpley, 1996; Scottish Tourist Board, 1996). Άλλες έρευνες που έχουν σχέση με τις δραστηριότητες που κάνουν οι

τουρίστες στην ύπαιθρο, έχουν δείξει ότι μπορεί να είναι σχετικά παθητικοί, ενώ συνήθως κάνουν δραστηριότητες αυθόρμητα και χωρίς πρόγραμμα (Sharpley, 1996 p.59). Άλλες πάλι απόψεις σχετικά με το είδος των τουριστών που επιλέγουν τον αγροτουρισμό, συμπεριλαμβάνουν οικογένειες με παιδιά, ανθρώπους της πόλης που αναζητούν μια διαφορετική εμπειρία καθώς και άτομα υψηλού επιπέδου μόρφωσης αλλά και χαμηλής εισοδηματικής στάθμης (Opperman, 1996). Επειδή η κλίμακα των αγροτικών περιοχών και οι ευκαιρίες που δίνονται για την εξερεύνηση τους είναι πολύ μεγάλες το ίδιο είναι και η αγορά στην οποία απευθυνόμαστε (market appeal). Η ανάγκη για τμηματοποίηση της αγοράς και το yield μάλιστα είναι τόσο σημαντικό για τους τουριστικούς πράκτορες όσο και σε κάθε άλλη τουριστική εκμετάλλευση [...] γι' αυτό το λόγο δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια σαφής ομάδα για τους τουρίστες των αγροτικών περιοχών (Getz & Page, 1997 p. 194).

Η Frochot (2005) σε έρευνα της έχει τμηματοποιήσει σε τρεις ομάδες τους τουρίστες αγροτικών περιοχών, στην προσπάθεια της να διαχωρίσει την κάθε ομάδα ανάλογα με το σκοπό και το όφελος που αποκομίζουν από τις διακοπές τους. Έτσι λοιπόν κατάληξε στις παρακάτω ομάδες : α) στους αγροτικούς τύπους οι οποίοι ενδιαφέρονται για την αγροτική διάσταση περισσότερο του πακέτου των διακοπών τους. β) σε αυτούς που κύριο σκοπό έχουν τη χαλάρωση από τους γρήγορους ρυθμούς της πόλης και αναζητούν ηρεμία ενώ έχουν μικρότερο ποσοστό συμμετοχής στις περισσότερες δραστηριότητες εκτός του ψαρέματος και του γκολφ γ) και οι παρατηρητές, εκείνοι δηλαδή που το ενδιαφέρον τους επικεντρώνεται σε δραστηριότητες της υπαίθρου με την βλέψη να ηρεμήσουν, να κάνουν βόλτες στην εξοχή, απολαμβάνοντας τις εικόνες της φύσης.

2.6 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

Όπως αναφέραμε σε προηγούμενες ενότητες η διαμονή στον αγροτουρισμό μπορεί να διαφέρει ανάλογα με τις επιθυμίες και τις ιδιαίτερες ανάγκες του επισκέπτη. Έτσι λοιπόν οι εγκαταστάσεις για την διαμονή των επισκεπτών, μπορεί να είναι απλά υπνοδωμάτια, διαμερίσματα αυτοεξυπηρετούμενα συνήθως, αγροικίες, σπιτάκια για ενοικίαση τους καλοκαιρινούς μήνες, μερικά εκ των οποίων φιλοξενούν μέχρι 16-18 άτομα και είναι πολύ καλά εξοπλισμένα (πισίνες, spa, κτλ) τα

οποία είναι κατάλληλα και για παραμονή πέρα απ' την τουριστική περίοδο. Στην διαμονή δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε και τα camping όπου είναι μια σχετικά χαμηλού κόστους διαμονή για τον τουρίστα, που δίνει στους λάτρεις αυτού του είδους μια εμπειρία κοντά στην φύση περισσότερο απ' όλες τις άλλες εγκαταστάσεις για διαμονή.

Σαν συμπλήρωμα ή σαν μία εναλλακτική πρόταση απέναντι στην διαμονή ένας αριθμός σχεδίων/προγραμμάτων, αφορούν επενδύσεις για συγκεκριμένες τουριστικές εγκαταστάσεις πέρα απ' αυτές τις διαμονής.

Προκειμένου να επιτευχθεί μια ολοκληρωμένη απόδοση του αγροτουρισμού που να είναι ενταγμένη στη γενικότερη τουριστική πολιτική για συνολική ποιοτική αναβάθμιση και διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, τα προγράμματα του αγροτουρισμού θα πρέπει να περιλαμβάνουν και διάφορες εγκαταστάσεις και ανωδομές, όπως (Έξαρχος, 2003):

- Κέντρα εστίασης και αναψυχής
- Μικρές εγκαταστάσεις πολιτιστικών χρήσεων
- Μικρές εγκαταστάσεις ειδικής τουριστικής υποδομής (εκθεσιακοί χώροι, χώροι άθλησης κλπ.)
- Εργαστήρια μεταποίησης αγροτικών προϊόντων και πρατήρια πώλησης κλπ.
- Γραφείο πληροφοριών και κρατήσεων

2.7 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Η λαχτάρα για την φύση έχει υπάρξει για αιώνες και έχει πολλές ρίζες και αιτίες. Πολλοί άνθρωποι της πόλης σήμερα αγκαλιάζουν την ρομαντική θέα της φύσης. Στις δεκαετίες του 60' και το 70' η εξοχή έχασε την φυσική αλλά κέρδισε την πνευματική μάχη: ο αγροτικός τρόπος ζωής αξιολογείται όλο και περισσότερο ανώτερος της ζωής στην πόλη.

Στην προσπάθεια τους να ανακαλύψουν τι είναι τουρισμός πολλοί ερευνητές δείχνουν ότι οι τουρίστες ψάχνουν την ολοκλήρωση τους σε αυτό που δεν μπορούν να βρουν στην καθημερινή τους ζωή (McCannell, 1992; Selwyn 1996). Έτσι και η ιδιαιτερότητα του αγροτουρισμού και η ελκυστικότητα που ασκεί στους τουρίστες αυτή η μορφή τουρισμού βρίσκεται σ' αυτό ακριβώς που δεν μπορεί να δώσει η ζωή στην πόλη. Εδώ αξίζει να σημειώσουμε ότι χαρακτηριστικά γνωρίσματα της περιφέρειας δεν είναι πάντοτε έμφυτα στην περιοχή αλλά και κατασκευασμένα που συνήθως αναπαριστούν υποκειμενικά πράγματα.. Σπίτια φτιαγμένα από ξύλο, λιθόστρωτοι δρόμοι και η άθικτη ερημιά αποτελούν μερικά μόνο σύμβολα βασισμένα σε αυτό που οι τουρίστες αντιλαμβάνονται σαν ελκυστικότητα ενός τόπου.

Ο αγροτουρισμός συμβάλλει θετικά στο νεωτερισμό του προϊόντος μιας και πρόκειται για μικρής κλίμακας ανάπτυξη, και από περιβαλλοντικής άποψης διαφοροποιεί το προϊόν από τα άλλα (Hjager, 1996). Για τον Hjager νεωτερισμός του προϊόντος με την ύπαρξη του αγροτουρισμού αναλύεται σε δύο τομείς: α) νεωτερισμός του τουριστικού προϊόντος διευρύνοντας τον σκοπό και την κλίμακα των τουριστικών προϊόντων που τώρα βασίζεται σε αγροτική πηγή β) νεωτερισμός σε κοινωνικό επίπεδο στις αγροτικές περιοχές, με την έννοια της διαφοροποίησης των προϊόντων μακριά από την απόλυτη συγκέντρωση στα αγροτικά προϊόντα, αλλά προς την κατεύθυνση σταδιακά περισσότερο τουριστικών προϊόντων.

Με την προσφορά δραστηριοτήτων στον αγροτικό χώρο όπως οι εκδρομές στην φύση, η συμμετοχή στις αγροτικές ασχολίες, στην καλλιέργεια δίνουν μια άλλη διάσταση σ' αυτό που είχαμε συνηθίσει να ονομάζουμε τουρισμό. Με τον αγροτουρισμό όχι μόνο δεν απειλούνται τα ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά του κάθε τόπου αλλά αποτελούν βάση για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού. Απαραίτητες προϋποθέσεις για τον αγροτουρισμό αποτελούν η προβολή της παράδοσης μας, της τοπικής μας κουζίνας της μουσικής και των εκδηλώσεων ζωής που τόσο έντονα ποικίλουν στον ελλαδικό χώρο ενώ λειτουργεί συμπληρωματικά με όλα τα άλλα είδη τουρισμού.

2.8 ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Στην εύρεση στοιχείων για τον αγροτουρισμό δεν μπορούν να λείπουν και παραδείγματα πέρα από τα σύνορα της Ελλάδας. Οι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες περιπτώσεις αγροτουρισμού που συναντάμε και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, και αναφέρονται παρακάτω. Σημαντική κρίνεται η συμβολή τους σε διεθνές επίπεδο αλλά και η εξέλιξή τους με την πάροδο των χρόνων.

ΚΥΠΡΟΣ

Ένας τουριστικός προορισμός που εδώ και χρόνια έχει μεγάλη επιτυχία στον μαζικό τουρισμό αναγκάστηκε τα τελευταία χρόνια να στραφεί προς τον εναλλακτικό τουρισμό. Ένα καινούριο κεφάλαιο έχει ανοίξει για την Κύπρο, αυτό το νέο κεφάλαιο είναι η ανάπτυξη του αγροτουρισμού που ξεκίνησε το 1991 από τον τουριστικό οργανισμό Κύπρου. Το πρόγραμμα ονομάζονταν Laona project και έτσι η κυβέρνηση Κύπρου ξεκίνησε μια νέα τουριστική στρατηγική με σκοπό την προώθηση του αγροτουρισμού. Σκοπός του προγράμματος ήταν να ανατραπεί η κοινωνική και η οικονομική υποβάθμιση σε δέκα χωριά της Κύπρου (Ioannides, 1995). Πρωτοβουλίες για την ανακαίνιση παραδοσιακών σπιτιών για τουριστική χρήση ξεκίνησαν όπως και η δημιουργία πολιτιστικών κέντρων και μαγαζιών με είδη χειροτεχνίας (Παπαμιχαήλ, 2003). Ο τουριστικός οργανισμός Κύπρου ενθάρρυνε την προώθηση ενεργειών και οικονομικών κινήτρων, με την παροχή δανείων με χαμηλά επιτόκια, για την ανακαίνιση παλαιών παραδοσιακών κατοικιών σε χωριά για τουριστική χρήση, σε εκθεσιακά κέντρα, ταβέρνες κτλ. Αξιοσημείωτη είναι και η δημιουργία ενός κεντρικού συστήματος κρατήσεων από τον Τουριστικό Οργανισμό Κύπρου, που όμως είναι δημόσια εταιρεία και έχει μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα, η λεγόμενη «Κυπριακή Αγροτουριστική Εταιρεία». Αναλαμβάνει τις κρατήσεις για τις αγροτουριστικές επιχειρήσεις στην Κύπρο.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ο αγροτουρισμός έχει μακρά παράδοση στην Γερμανία ξεκινώντας πριν από 150 χρόνια (Schoppner, 1988) όταν οι διακοπές στην εξοχή και κοντά στις πόλεις έγινε συνήθεια στον άνθρωπο. Στη Γερμανία ο αγροτικός και πιο ειδικά ο τουρισμός της φάρμας έτυχε μεγάλου ενδιαφέροντος στις αρχές του 70 κυρίως λόγω πρωτοβουλίας του Υπουργείου Γεωργίας και Δασοκομίας (Klopper 1973; Rodling 1973; Tiede and Schulz-Borer 1974). Πέρα από τα συνηθισμένα καταλύματα σε σπίτια αγροτών, σε διαμερίσματα, σε μικρά σπίτια και campings δίπλα στη γεωργική εκμετάλλευση, καταβάλλεται προσπάθεια αναβίωσης παλιών αγροτικών οικισμών και μετατροπής τους σε τουριστικά χωριά για φιλοξενία τουριστών.

Ωστόσο η έρευνα του Opperman (1996) έδειξε ότι παρά το ότι ο τουρισμός συχνά προτεινόταν στους ιδιοκτήτες φάρμας σαν «πανάκεια» για να τους βοηθήσει οικονομικά με ένα συμπληρωματικό εισόδημα, τελικά αποδείχτηκε ότι το εισόδημα που αποκομούσαν από τον τουρισμό ήταν πενιχρό λόγω νομικών περιορισμών. Γι' αυτό το λόγο δεν μπορούσε να αναπτυχθεί περαιτέρω.

ΙΤΑΛΙΑ

Στις λιγότερο ανεπτυγμένες νότιες περιοχές της Ευρώπης, όπως για παράδειγμα στην Ιταλία όπου ο γεωργικός τομέας δεν έχει δυνατότητες για υψηλές αποδόσεις, ο τουρισμός επεμβαίνει εξισορροπητικά σαν μια εναλλακτική λύση προσφοράς ευκαιριών απασχόλησης και συμπληρωματικού εισοδήματος στους αγρότες (Del Gaudio, 1970).

Ο αγροτουρισμός στην Ιταλία είναι η μορφή τουρισμού με την πιο ραγδαία αύξηση (European Commission, 1997). Αρχικά ο αγροτουρισμός ήταν μέρος του προγράμματος περιφερειακής πολιτικής, σαν ένα μέτρο δράσης ενάντια στην αστικοποίηση. Σύμφωνα με τον τουριστικό πίνακα της περιοχής της Τοσκάνης, αγροτουρισμός σημαίνει οι ιδιοκτήτες φάρμας που δραστηριοποιούνται και στον τουρισμό να προσφέρουν διαμονή στους τουρίστες με διαφοροποίηση και ποικιλία. Υπάρχουν πολυτελείς οικείες κτισμένες με παραδοσιακά υλικά και κατάλληλες υποδομές για προσέλκυση υψηλού εισοδήματος επισκεπτών. Πύργοι και κάστρα του 14ου αιώνα είναι αυτό που προσελκύει τους περισσότερους επισκέπτες, ενώ γίνονται

και ξεναγήσεις σε διάφορα μέρη. Η Σιένα είναι το πιο διάσημο τουριστικό θέρετρο στην Τοσκάνη και έχει τον υψηλότερο αριθμό τουριστών, ενώ μετά ακολουθούν η Φλωρεντία και το Γκροσέτο. Σχετικά με τους κανονισμούς που ισχύουν υπάρχουν κάποιοι γενικοί για ολόκληρη την Ιταλία, που όμως συμπληρώνονται από κάποιους επιπρόσθετους ανάλογα με την κάθε περιοχή. Αυτοί οι κανόνες αφορούν κανόνες δόμησης, νέες κατασκευές νόρμες στην φάρμα. Νέες κατασκευές στην φάρμα δεν επιτρέπονται, ενώ η αγροτουριστική διαμονή πρέπει να γίνεται σε παλιά αλλά καλοδιατηρημένα κτήρια, ενώ εσωτερικά θα πρέπει να είναι μοντέρνα.

ΑΥΣΤΡΙΑ

Η Αυστρία είναι η πρωτοπόρος χώρα της Ευρώπης σε σχέση με τον αγροτουρισμό, όπου αναπτύχθηκε μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο όταν οι άνθρωποι θέλησαν να ξεφύγουν από τις βομβαρδισμένες πόλεις ψάχνοντας για διαμονή στην εξοχή. Οι αγρότες πρόσεξαν ότι αυτό μπορούσε να γίνει επιχείρηση και άρχισε να προσφέρεται διαμονή για αναψυχή στους τουρίστες. Στην Αυστρία υπάρχουν δύο σαιζόν: ο χειμώνας ανάμεσα στα Χριστούγεννα και το Πάσχα, και το καλοκαίρι από τον Μάιο μέχρι τον Οκτώβριο. Πολλοί ιδιοκτήτες φάρμας που συμμετείχαν στον Τουρισμό τώρα εξαρτώνται απ' αυτόν για να διατηρήσουν την γεωργική τους παραγωγή. Ένα μερίδιο της τάξης του 50% από το μεικτό εισόδημα, προέρχεται από τον τουρισμό. Τα κίνητρα για την ενασχόληση με τον τουρισμό σύμφωνα με τον Schorppner (1998) αποτέλεσαν: η συμβολή του τουρισμού στην Αυστρία σαν τουριστικός προορισμός, ο οικονομικός ρόλος και η ικανότητα για κεφαλαιοποίηση του συνδέσμου μεταξύ τουρισμού και γεωργίας.

2.9 ΦΟΡΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού συντελείται μέσα από διάφορα αρμόδια όργανα που αναλαμβάνουν δράση γύρω από τον αγροτουρισμό και φροντίζουν για την σωστή λειτουργία του, προώθηση και εξέλιξή του. Αυτοί αναλύονται παρακάτω.

2.9.1 Ο δημόσιος τομέας

Το κράτος και άλλοι δημόσιοι οργανισμοί μπορούν ν' αναλάβουν επιχειρηματικές δραστηριότητες σε περιπτώσεις εκμετάλλευσης της παρουσίας του ίδιου του κράτους (ιαματικές πηγές, χιονοδρομικά κέντρα, πρότυπα κρατικά αγροκτήματα, παιδικές κατασκηνώσεις). Υπάρχουν αρκετές τέτοιες περιπτώσεις επιχειρήσεων που έχουν δημιουργηθεί είτε από κρατικές υπηρεσίες είτε από δημόσιους οργανισμούς (ΕΟΤ). Τέτοιες επιχειρήσεις έχουν κοινωνικό χαρακτήρα (Περιφέρεια Κρήτης, 2000).

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Η παρέμβαση του δημόσιου τομέα σε επιχειρηματικές δραστηριότητες του αγροτουρισμού μπορεί να εκδηλωθεί και έμμεσα μέσω των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με το σύστημα των προγραμματικών συμβάσεων. Σύμφωνα με το σύστημα αυτό οι ΟΤΑ , μπορούν να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις με φορείς του δημοσίου τομέα. Οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), δηλαδή οι δήμοι και οι κοινότητες είναι οι πιο κατάλληλοι φορείς για να αναλάβουν επιχειρηματικές δραστηριότητες σε τοπικό επίπεδο στον τομέα του αγροτουρισμού. Διαθέτουν οργάνωση σ' όλες τις αγροτικές περιοχές, έχουν γνώση πάνω στην εκτέλεση έργων, μπορούν να εξασφαλίσουν οικονομικά μέσα από το κράτος, αλλά πάνω απ' όλα εκφράζουν την θέληση των δημοτών τους στις αναπτυξιακές επιλογές της περιοχής τους (Λογοθέτης, 1988).

2.9.2 Ο ιδιωτικός τομέας

Κάτω από τις σημερινές παραγωγικές συνθήκες η ιδιωτική επιχείρηση αποτελεί σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης του αγροτουρισμού τουλάχιστον για τις περιοχές που παρουσιάζουν αναπτυξιακή αυτονομία. Αλλά και για τις άλλες περιοχές, ο ρόλος της ιδιωτικής πρωτοβουλίας μπορεί να είναι θετικός αν βέβαια λειτουργήσει κάτω από ίσες ανταγωνιστικές συνθήκες με τις ομοειδείς επιχειρήσεις γενικά του δημόσιου τομέα. Στον τομέα του αγροτουρισμού η ιδιωτική επιχείρηση μπορεί να πάρει οποιαδήποτε νομική μορφή (ατομική, ομόρρυθμη εταιρεία, ΕΠΕ, ΑΕ κτλ).

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΕ

Μια από τις κύριες πρωτοβουλίες στην Ελλάδα τελευταία ήταν η σύσταση μίας εταιρείας που ονομάζεται Αγροτουριστική, που δημιουργήθηκε με σκοπό να βοηθήσει στην ανάπτυξη του οικοτουρισμού. Μέσα από την Αγροτουριστική περισσότερες από 200 αιτήσεις έγιναν για σχέδια οικοτουρισμού στην Ελλάδα μέσα στο 2003. Ο σκοπός της Αγροτουριστικής είναι η προώθηση και η ανάπτυξη της του πρασίνου της εξοχής και την προαγωγή των εναλλακτικών μορφών τουρισμού μέσα από υψηλής ποιότητας σχέδια. Παρέχει επίσης κίνητρα για επενδύσεις στον εναλλακτικό τουρισμό, με επιδοτήσεις που φτάνουν μέχρι και το 40% του συνολικού ποσού της επένδυσης.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ ΑΕ

Το 1989 ξεκίνησε η ίδρυση των αναπτυξιακών εταιρειών ενώ με την πάροδο των χρόνων διευρύνεται όλο και περισσότερο με συμμετοχή των ΟΤΑ, των δήμων και άλλων φορέων. Οι κύριοι στόχοι τέτοιων εταιρειών είναι αναπτυξιακοί. Σχεδιάζουν δηλαδή την ανάπτυξη των περιοχών και την αξιοποίηση κατά το μεγαλύτερο δυνατό βαθμό των διαθέσιμων εθνικών και κοινοτικών πόρων μέσα από την διαχείριση των προγραμμάτων. Στηρίζει τεχνικά τους κατοίκους και τους φορείς της περιοχής στους τομείς επιμόρφωση, αναλαμβάνει πρωτοβουλίες σε θέματα προστασίας περιοχών, διατήρηση πολιτιστικής κληρονομιάς ανάπτυξης συνοχής της περιοχής. Μέσα στα πλαίσια της λειτουργίας των αναπτυξιακών εταιρειών διοργανώνονται και ημερίδες με διάφορα θέματα (ποιότητας, κλπ).

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας κρίνεται από σημαντική έως ακραίως αναγκαία, οι κάτοικοι είναι οι πρώτοι που αποκομίζουν οφέλη από τις αλλαγές που συντελούνται στον τόπο τους, τα οποία οι ίδιοι πρέπει να μπορούν να κρίνουν κατά πόσο θα είναι υπέρ της τοπικής κοινωνίας, και κατά πόσο ενέχουν μελλοντικό κίνδυνο, να έχουν άποψη για να μπορούν να διασφαλίζουν το μέλλον του τόπου τους. Η συμμετοχή των κατοίκων δεν περιορίζεται μόνο στην θεωρία αλλά και στην πράξη μπορούν να λαμβάνουν μέρος σε κινήσεις προώθησης και διαφήμισης του τόπου μέσω των πολιτιστικών συλλόγων, με καινοτόμες ιδέες, που θα έχουν χαρακτήρα

Σύμφωνα με τον Arnstein, η συμμετοχή των πολιτών είναι η αναδιανομή δύναμης που τους δίνει την δυνατότητα να μοιραστούν τα πολλαπλά οφέλη που προκύπτουν (1969, p. 216). Ο Pretty (1995) σε μια μελέτη του περιγράφει και αναλύει την συμμετοχή της κοινωνίας σε επτά επίπεδα. Ξεκινώντας από το επίπεδο της υποκινούμενης συμμετοχής καταλήγοντας στο επίπεδο της αυτουποκινούμενης συμμετοχής. Κάθε επίπεδο αντανακλά την επιρροή που δέχεται από εξωτερικούς παράγοντες, γεγονός που αποδεικνύει την σχέση των κατοίκων αλλά και την ισχύ των δεσμών μεταξύ τους. Η κινητοποίηση είναι περιγράφεται ως ο πλήρης έλεγχος των κατοίκων πάνω σε όλες τις πλευρές της διαδικασίας της ανάπτυξης.

2.9.4 Αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί

Στις επιδιώξεις του αγροτικού κινήματος ανήκει από την φύση του και αγροτουρισμός. Ανάμεσα στις δραστηριότητες των αγροτικών συνεταιρισμών, που προσδιορίζει ο αναπτυξιακός νόμος περιλαμβάνονται κι εκείνες που αφορούν την ίδρυση και λειτουργία αγροτουριστικών μονάδων και καταλυμάτων, την ανάπτυξη του οικοτουρισμού, του κοινωνικού τουρισμού και των αγροτουριστικών εργασιών (Υπουργείο Γεωργίας, 2005). Τέτοιοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί έχουν ήδη ιδρυθεί σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας, όπως στην Πέτρα Μυτιλήνης, στ' Αμπελάκια της Θεσσαλίας, στην Αράχοβα, στα νότια της Χίου και αλλού

λειτουργούν με επιτυχία ενώ συνεχίζουν να αυξάνονται τα μέλη τους κάθε χρόνο. Οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί αποτελούν αυτή την στιγμή την πιο οργανωμένη μορφή αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Μέσα από τον αγροτουρισμό προωθούν και προάγουν τον πολιτισμό, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τους, τις παραδόσεις και τα ιδιαίτερα συγκριτικά πλεονεκτήματα που κατέχουν έναντι άλλων περιοχών. Στο επόμενο κεφάλαιο έχουμε περισσότερες λεπτομέρειες για τους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς στην Ελλάδα και γιατί αποτελεί μία απ' τις πιο επιτυχημένες μορφές αγροτουρισμού.

2.9.5 Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαχειρίζεται τεράστια χρηματικά ποσά για την καλυτέρευση της Ευρωπαϊκής οικονομίας, του δημοσίου τομέα και του πολίτη. Οι μικρές και οι μεσαίες επιχειρήσεις, οργανισμοί και τοπικές, δημοτικές διοικήσεις μπορούν να αποκτήσουν οικονομική ενίσχυση σε ένα μεγάλο πεδίο σχεδίων και πρωτοβουλιών στον τουρισμό και στο εμπόριο. Τα κατασκευαστικά ταμεία (structural funds), είναι μια «μηχανή» που χρησιμοποιεί η Ευρωπαϊκή Ένωση για να καλυτερεύσει η κατάσταση στις λιγότερο ανεπτυγμένες ή μειονεκτικές περιοχές σε όλη την περιφέρεια. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω αυτών των ταμείων στοχεύει όχι μόνο στις υποδομές, αλλά θέτει και άλλους πιο ανθρώπινους στόχους. Μεγάλη έμφαση δίνεται στην αναζήτηση λύσεων για την βελτίωση της απασχόλησης, για τη γενικότερη ποιότητα ζωής, την ασφάλεια των πολιτών, την βιωσιμότητα της κοινωνίας και την εμπορική και τουριστική αναζωογόνηση περιοχών όπου η ανάπτυξη έχει καθυστερήσει.

Τα μέχρι τώρα προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης στην Ελλάδα λαμβάνουν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τα αδύνατα σημεία που χρειάζονται τόνωση σε όλη την ελληνική επικράτεια. Όλες οι περιοχές της Ελλάδας συμπεριλαμβάνονται στο Objective 1, το Interreg III αφορά τις περιοχές των συνόρων, το Urban II είναι διαθέσιμο στο Πέραμα, στη Κομοτηνή και στο Ηράκλειο. Το Leader + είναι πανεθνικό πρόγραμμα και αφορά όλες τις περιοχές της Ελλάδας. Στο πρώτο παράρτημα παρουσιάζονται εκτενώς οι κοινοτικές πρωτοβουλίες που

έχουν χρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση και βοηθούν στη ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3.0 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ιδέα του αγροτουρισμού, όπως χρησιμοποιείται στην Ελλάδα, περιέχει τις τουριστικές δραστηριότητες που γίνονται σε μη αστικές περιοχές από άτομα κυρίως απασχολούμενα στον πρωτογενή τομέα ή δευτερογενή τομέα της οικονομίας. Τέτοιες δραστηριότητες τυπικά συμπεριλαμβάνουν μικρές τουριστικές μονάδες, οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής. Ο Αγροτουρισμός ως μία ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο, έχει ως στόχο ο επισκέπτης να γνωρίζει τις αγροτικές περιοχές, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χωριού αυτού. Πολλοί άνθρωποι έχουν αρχίσει σιγά σιγά να εντάσσουν στις διακοπές που επιλέγουν την ποιότητα και την διαφορετικότητα. Εκτιμούν την ομορφιά της επαφής τους με τη φύση και την ύπαιθρο και δείχνουν να επιστρέφουν σε περισσότερο παραδοσιακούς και λιγότερο μοντέρνους πλέον τρόπους ψυχαγωγίας. Ο αγροτικός τρόπος ζωής γίνεται όλο και περισσότερο ανώτερος της ζωής της πόλης επειδή σήμερα θεωρείται πλέον σαν μορφή αναψυχής (Nilsson, 1995).

Το τρίτο κεφάλαιο αποτελείται από στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, αναφέρεται στις προοπτικές της Κρήτης σαν τόπου υποδοχής εναλλακτικών τουριστών. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζονται οι περιοχές που διεξήχθη η έρευνα Αβδού, Γωνιές, και Ποταμιές.

3.1 Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο τουρισμός για την Ελλάδα αποτελεί μια σημαντική παραγωγική δραστηριότητα που επηρεάζει άμεσα και έμμεσα τους τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας (Λογοθέτης, 1972).

Ο ίδιος ο τουρισμός όμως αποτέλεσε πολλές φορές αιτία συρρίκνωσης του αγροτικού πληθυσμού περιοχών που βρίσκονται στην περιφέρεια μεγάλων τουριστικών κέντρων, συνέβαλε έτσι με τους συμφερότερους όρους εργασίας και

αμοιβής που προσφέρει. Σε σχέση με την ενασχόληση με τον πρωτογενή τομέα σε μαζική έξοδο και αποκέντρωση της περιφέρειας.

Η συγκράτηση επομένως του πληθυσμού στην ύπαιθρο με την εξασφάλιση συμπληρωματικού εισοδήματος στην αγροτική οικογένεια αποτέλεσε στο μέλλον πρώτιστο καθήκον και στην Ελλάδα. Η πρώτη πρωτοβουλία αγροτουρισμού ξεκίνησε στην Πέτρα Μυτιλήνης .

ΠΡΕΣΠΕΣ

Οι Πρέσπες μία περιοχή τεράστιας φυσικής ομορφιάς και βρίσκεται στην Βόρεια Ελλάδα στα σύνορα με την Αλβανία. Είναι μια περιοχή υγροτόπων με προστατευόμενα είδη, πλαγιές για σκι, και φυσικές λίμνες, αρχαιολογικά και βυζαντινά αξιοθέατα. Στις Πρέσπες ιδρύθηκε τον Μάρτιο του 1985 ο συνεταιρισμός του Αγίου Γερμανού που αρχικά αριθμούσε επτά μέλη (γυναίκες), ενώ δύο χρόνια αργότερα από τον συνεταιρισμό δημιουργήθηκαν και τρεις ξενώνες προσφέροντας 25 κρεβάτια σε 16 ευρύχωρα και παραδοσιακά επιπλωμένα δωμάτια με δικό τους μπάνιο. Ο αγροτουριστικός συνεταιρισμός του Αγίου Γερμανού προσφέρει στους επισκέπτες υψηλής ποιότητας παραδοσιακή διαμονή και γεύματα, συνδυασμένα με την ηρεμία της εξοχής και την ευκαιρία να εξερευνήσουν τα φυσικά στοιχεία. Μπορούν επίσης να πάρουν μέρος σε δραστηριότητες που βοηθούν στην διατήρηση του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Σήμερα ο συνεταιρισμός έχει 20 μέλη που εργάζονται με βάρδιες, δύο γυναίκες ετοιμάζουν καθημερινά τα δωμάτια, τα πρωινά, σερβίρουν τα ποτά κάνουν τις κρατήσεις και οργανώνουν τις αναχωρήσεις και τις αφίξεις. Ο συνεταιρισμός εκτός από τους ξενώνες έχει και ένα εστιατόριο όπου προσφέρονται παραδοσιακά πρωινά και γεύματα για γκρουπ επισκεπτών κυρίως κατά την διάρκεια του καλοκαιριού. Τα μέλη του συνεταιρισμού πωλούν επίσης σπιτικά τρόφιμα και λικέρ. Ο αγροτουριστικός συνεταιρισμός του Αγίου Γερμανού είναι το πιο αυθεντικό παράδειγμα οργανωμένου αγροτουρισμού

ΑΡΚΑΔΙΑ

Στην Αρκαδία η προσπάθεια επικεντρώνεται στην τουριστική ανάπτυξη του Μαινάλου, της λίμνης του Λάδωνα και προς τα παράλια της Κυνουρίας. Έχουν προγραμματιστεί έργα στο χιονοδρομικό κέντρο της Οστρακίνας στο Δάσος, και έργα ανάπλασης παραδοσιακών οικισμών (Εξαρχος, 2003). Σε παραδοσιακούς οικισμούς

προσφέρονται διαμονή με πρωινό, ενώ υπάρχουν και συνεταιρισμοί με γλυκίσματα και εργαστήρια με πήλινα χειροτεχνήματα και αγιογραφίες.

ΑΡΑΧΟΒΑ

Η Αράχοβα είναι κτισμένη στους πρόποδες του Παρνασσού. Είναι πολύ γραφική μα πανοραμική θέα στον νομό, με στενά δρομάκια και όμορφα πέτρινα σπίτια. Έχει ύψος 960 μ. Και απέχει 23 χμ από το χιονοδρομικό κέντρο Παρνασσού και εννιά χιλιόμετρα από τους Δελφούς. Η Αράχοβα διαθέτει 260 συνολικά κρεβάτια για διαμονή των επισκεπτών και ένα πρατήριο που λειτουργεί με τον συνεταιρισμό εκεί και πωλούνται τα γνωστά Αραχοβίτικα υφαντά, φημισμένα χρυσοκέντητα εργόχειρα των γυναικών του συνεταιρισμού.

ΠΕΤΡΑ-ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

Η Πέτρα της Μυτιλήνης αποτελεί ένα σημαντικό παράδειγμα του σωστού και επαγγελματικού αγροτουρισμού υψηλού επιπέδου. Η Πέτρα βρίσκεται στη βόρεια ακτή της Λέσβου στο Αιγαίο πέλαγος και αριθμεί 1000 κατοίκους. Το 1983 δημιουργήθηκε η πρώτη εγκατάσταση αγροτουριστικού συνεταιρισμού στην Ελλάδα. Αυτός ο συνεταιρισμός απαρτιζόταν από 24 μέλη (γυναίκες) που προσέφεραν διαμονή και πρωινό στα σπίτια τους, με χωρητικότητα 75 ατόμων. Σήμερα, 36 γυναίκες του χωριού είναι μέλη του συνεταιρισμού, παρέχοντας 264 κλίνες. Ακόμα φτιάχνουν χειροτεχνήματα, μαρμελάδες ενώ προσφέρουν σπιτικά προϊόντα που πωλούνται κατά την λειτουργία του συνεταιρισμού. Μαζί με το βασικές τουριστικές υπηρεσίες, ο συνεταιρισμός οργανώνει και άλλες δραστηριότητες όπως περιηγήσεις στο χωριό, ημερήσιες εκδρομές στο νησί, μαθήματα ελληνικών για τους ξένους, εκμάθηση παραδοσιακών χορών, μαθήματα μαγειρικής και προετοιμασία φαγητού σύμφωνα με την τοπική κουζίνα κ.α

Παρόμοιοι συνεταιρισμοί υπάρχουν και στην υπόλοιπη Ελλάδα με λίγο πολύ τις ίδιες αγροτουριστικές προσφορές όπως στα Αμπελάκια της Θεσσαλίας, στα

Μαστιχοχώρια της Χίου, ενώ ολοένα αυξάνεται ο αριθμός τους ανά την Ελλάδα. Το ίδιο συμβαίνει και στα τοπικά διαμερίσματα της Κρήτης στην βορειοανατολική πλευρά του δήμου Χερσονήσου

3.2 Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Η ύπαρξη της βασικής υποδομής, η κρητική ομορφιά, ο καθαρός ουρανός, τα ιστορικά μνημεία και ο πλούσιος πολιτισμός είναι τα κύρια συστατικά της επιτυχίας της Κρήτης σαν τουριστικός προορισμός (Kousis, 1989; Theodosakis, 1994). Η Κρήτη είναι ο πρώτος και πιο δυναμικός προορισμός στην Ελλάδα συνεισφέροντας το 18% στον συνολικό τουρισμό της Ελλάδας. Η Κρήτη απολαμβάνει την αξιοζήλευτη θέση στην Μεσόγειο σαν έξοδος προς τρεις Ηπείρους. Η επιφάνεια της Κρήτης είναι κυρίως ορεινή κυριαρχείται από τρεις μεγάλες οροσειρές. Τα Λευκά Όροι, τον Ψηλορείτη, και το Δίκτυ που διασχίζει την Κρήτη και φτάνει στα 2500 μέτρα σε ύψος. Η Κρήτη έχει ένα τοπίο εξαιρετικής ομορφιάς και θέας γεμάτη ποικιλία και αντιθέσεις. Οι φυσικές καλλονές του νησιού συμπεριλαμβάνουν πολυάριθμες μαρίνες, φαράγγια και πάνω από 1000 σπήλαια. Ωστόσο τα δυνατά σημεία της Κρήτης δεν περιορίζονται μόνο στο φυσικό περιβάλλον αλλά και στα ιδιαίτερα πολιτισμικά στοιχεία που υποστηρίζονται από τον αρχαιολογικό και ιστορικό πλούτο και τα παραδοσιακά χωριά.

Οι φέρουσες ικανότητες πολλών περιοχών έχουν υπερβληθεί και το φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον είναι κάτω από σοβαρή απειλή (Greger, 1988). Σαν αποτέλεσμα, η εικόνα μερικών παράκτιων περιοχών που έχει αλλάξει τραγικά. Πολλά ψαροχώρια, όπως η Χερσόνησος και ο Άγιος Νικόλαος, έχουν μεταμορφωθεί σε πόλεις, και έχασαν την αυθεντικότητά τους και την αρχιτεκτονική τους εξ' αιτίας του εύκολου και γρήγορου κέρδους που έχει οδηγήσει η ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού (ΑΗΤΕ, 1995). Παρότι ο Αγροτουρισμός σαν είδος τουρισμού με βάση την φύση είναι ένα ολοκληρωμένο κομμάτι της πρόσφατης τουριστικής πολιτικής, και τα μόνα μέσα για την προώθησή του είναι η παροχή υποδομής σε περιοχές με οικολογικό ενδιαφέρον. Συγκεκριμένα σύμφωνα με μελέτη της περιφέρειας Κρήτης οι μόνες περιοχές που έχουν περιθώρια ανάπτυξης είναι Αμάρι, οροπέδιο Λασιθίου, Αβδού, Βάμος, οροπέδιο Ασκύφου (Ξενία, 2004). Σήμερα το νησί επισκέπτονται 2,5 περίπου εκατομμύρια τουρίστες αριθμός έντονα δυσανάλογος με τον γηγενή πληθυσμό πέντε φορές περισσότεροι οι επισκέπτες απ' τους ντόπιους. Η σημασία της

αναλογίας αυτής γίνεται ακόμα μεγαλύτερη εάν συνεκτιμηθεί και η χωρική διασπορά των τουριστικών ροών η συντριπτική πλειοψηφία των τουριστών συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένες ζώνες τουριστικές πόλεις στα βόρεια παράλια και σε ορισμένους θύλακες στα νότια. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο πρότυπο της τουριστικής ανάπτυξης που επικρατεί ο μαζικός τουρισμός του ήλιου και της θάλασσας και είχε ως συνέπεια την σταδιακή διαφοροποίηση των χρήσεων γης, την αλλαγή των κοινωνικών προτύπων και ασχολιών του πληθυσμού και τη διαφοροποίηση της ανάπτυξης μεταξύ των επιμέρους περιοχών του νησιού.

Η Κρήτη κατέχει μια ισχυρή γεωγραφική θέση στην Ευρώπη, το άριστο κλίμα και ο νησιώτικος χαρακτήρας του συνεργάζονται με μεγάλη επιτυχία ενώ έχει κατοχυρώσει την θέση της στην παγκόσμια τουριστική αγορά. Η τουριστική ζήτηση είναι σε υψηλά επίπεδα με την Κρήτη να συνεισφέρει κατά το 20% στον συνολικό τουρισμό της Ελλάδας. Η Κρήτη διαθέτει επίσης επαρκείς τουριστικές υποδομές και μπορεί να καλύψει και να παρέχει υπηρεσίες σ' όλους τους τουρίστες που υποδέχεται κάθε χρόνο. Τόσο οι τεχνητοί όσο και οι φυσικοί και οι ανθρωπογενείς πόροι του νησιού κυμαίνονται σε υψηλό επίπεδο με αναρίθμητα φυσικά κάλλη και ομορφιές, που δεν είναι γνωστά ούτε στους ντόπιους.

Παρά την ύπαρξη αυτών των θετικών στοιχείων που προαναφέρθηκαν, στην Κρήτη όλα αυτά τα χρόνια έχουν γίνει αποσπασματικές και μεμονωμένες αναπτυξιακές πρωτοβουλίες τουριστικής ανάπτυξης και υπήρξε απότομη διόγκωση της ιδιωτικής επενδυτικής δραστηριότητας. Η έλλειψη θεσμικού πλαισίου ρύθμισης των χρήσεων γης και θεσμικού πλαισίου για την προστασία και τον καθορισμό χρήσεων προστατευόμενων περιοχών φυσικού κάλλους. Η περιβαλλοντική απειλή έχει αρχίσει με την άμετρη και αλόγιστη χρησιμοποίηση των φυσικών πόρων. Οι μεσάζοντες εκείνοι δηλαδή που οργανώνουν τα ταξίδια και πωλούν τα πακέτα διακοπών, ελέγχουν την αγορά και έτσι υπάρχει υψηλή εξάρτηση από την μεριά των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων. Πρώτον οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις έχουν κατά πολύ μειωμένα κέρδη αφού οι τουριστικοί πράκτορες κερδίζουν την μερίδα του λέοντος και δεύτερον αφαιρεί κάθε δυνατότητα από τους ξενοδόχους για έλεγχο πάνω στην πελατεία τους.

Οι ευκαιρίες που μπορεί να εκμεταλλευτεί η Κρήτη είναι αρκετές ώστε να αλλάξουν την πορεία που έχει πάρει ο τουρισμός. Μια μεγάλη προώθηση του ελληνικού πολιτισμού και της παράδοσης μας συντελέστηκε με τους Ολυμπιακούς αγώνες που πραγματοποιήθηκαν στην χώρα μας και στην επιτυχή διεξαγωγή τους. Η Ελλάδα

γίνεται ακόμα πιο γνωστή κάτι που αναμένεται να αυξήσει τον τουρισμό σε μερικά χρόνια. Αν ληφθούν υπ' όψη οι τάσεις για αύξηση του εγχώριου τουρισμού τότε διαφαίνονται πολύ σημαντικές προοπτικές και για την ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού. Με τον εναλλακτικό τουρισμό μπορεί να προωθηθούν νέοι τουριστικοί πόροι όπως η διατροφή, η γαστρονομία, η τοπική μουσική και οι χοροί, σκοπό θα έχει την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και την αειφορία επίσης να επιτευχθεί και η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, όταν ο τουρίστας επισκέπτεται ένα προορισμό για να απολαύσει την ομορφιά και την ζεστασιά του χωριού το χειμώνα, να μάθουν μεθόδους καλλιέργειας της γης από τον τοπικό πληθυσμό (αγροτουρισμό) και να συνδυάσει με δραστηριότητες στο βουνό (ορειβατικός τουρισμός).

3.3 ΤΟ ΦΡΑΓΜΑ ΤΟΥ ΑΠΟΣΕΛΕΜΗ

Το φράγμα του Αποσελέμη είναι ένα υπό κατασκευή έργο που ενέκρινε και χρηματοδότησε η Ευρωπαϊκή Ένωση. Με κοινή απόφαση των υπουργών ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. και Οικονομικών κηρύχτηκε σε αναγκαστική απαλλοτρίωση, στην περιοχή “Λαγκάδα” του Δήμου Χερσονήσου Ηρακλείου Κρήτης, μια έκταση 2400 περίπου στρεμμάτων, προκειμένου να κατασκευαστεί το φράγμα “Αποσελέμη” όπως ονομάστηκε στις σχετικές μελέτες. Η περιοχή αυτή βρίσκεται στα όρια των κατοικημένων οικισμών των πρώην κοινοτήτων Γωνιών, Αβδού, Σφεντυλίου και Ποταμιών.

Η περιοχή αυτή αποτελεί, κατά κοινή ομολογία, μια “ιδιαιτέρου κάλλους” περιοχή του νομού Ηρακλείου και ειδικότερα της βόρειας πλευράς του (μια και αποτελεί τον μοναδικό ίσως πνεύμονα πρασίνου) και η ίδρυση των προαναφερομένων οικισμών, χρονολογείται πριν από το 1500 μ.Χ. Σ’ αυτό το περιβάλλον, αιώνες τώρα, οι άνθρωποι που την κατοικούσαν ζούσαν σε αρμονία με αυτό, χωρίς να κάνουν παρεμβάσεις που να το αλλοιώνουν βάνανυσα.

Αλλά επίσης, η περιοχή της “Λαγκάδας”, είναι η μοναδική περιοχή του Δήμου Χερσονήσου που δεν την άγγιξε η ξέφρενη, άναρχη και χωρίς κανέναν προγραμματισμό τουριστική ανάπτυξη, με αποτέλεσμα να αποτελεί “όαση” για τους κατοίκους του παραπάνω Δήμου. Επίσης είναι μια περιοχή με μεγάλες δυνατότητες αειφόρου και ήπιας ανάπτυξης.

Οι μελέτες για την κατασκευή του φράγματος “Αποσελέμη” , άρχισαν την δεκαετία του ’80 και προφανώς δεν έχουν λάβει υπ’ όψιν τους τις σημερινές εξελίξεις της υδρολογίας, που για τα νησιά δεν προτείνει μεγάλα φράγματα, λόγω των μικρών βροχοπτώσεων, του υψηλού κόστους και των περιβαλλοντικών καταστροφών που προκαλούν.

Σύμφωνα με τις υδρολογικές μετρήσεις που έχουν γίνει, δεν διασφαλίζεται ότι υπάρχει η αναγκαία ποσότητα νερού ώστε να γεμίζει το υπό κατασκευή φράγμα χωρητικότητας 30 000 000 κ.μ. νερού. Η δε ποιότητα του νερού αμφισβητείται έντονα, διότι περιέχει χημικές ουσίες (νιτρικά και αμμωνιακά άλατα) και ιχνοστοιχεία που το καθιστούν ακατάλληλο προς πόση.

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις, που αναφέρουν οι σχετικές μελέτες, είναι αρκετά δυσμενείς για ολόκληρη την περιοχή, αφού :

- Ο παραδοσιακός οικισμός Σφεντύλι που καταλαμβάνει περίπου 100 στρέμματα, εξαφανίζεται μέσα στην κοιτίδα του φράγματος και πρέπει να μετεγκατασταθεί.
- Η πλουσιότατη χλωρίδα και πανίδα της ευρύτερης περιοχής θα εκφυλιστούν, ενώ ο πλούσιος και πολύπαθος υδροβιότοπος των εκβολών του Αποσελέμη θα υποβαθμιστεί δραματικά.
- Η ελαιοπαραγωγή που αποτελεί πρωτεύοντα βιοποριστικό παράγοντα στην περιοχή, θα μειωθεί σημαντικά και οι μικροκαλλιέργειες κηπευτικών και εσπεριδοειδών μάλλον θα εκλείψουν.
- Θα υπάρξουν σημαντικές αλλαγές στο κλίμα της ευρύτερης περιοχής, μη προβλέψιμες και μη αναστρέψιμες.
- Θα αλλάξει ριζικά ο υδροφόρος ορίζοντας της μείζονος περιοχής (ανάντη και κατάντη του φράγματος) με δυσμενείς συνέπειες στους Δήμους Μαλίων, Χερσονήσου , Καστελλίου και Γουβών.

3.4 ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΑΒΔΟΥ, ΠΟΤΑΜΙΕΣ, ΓΩΝΙΕΣ

Ο δήμος Χερσονήσου είναι μια από τις πιο γοργά αναπτυσσόμενες περιοχές της Κρήτης, αποτελείται από έξι κοινότητες: Αβδού, Γωνιές, Κερά, Λιμένας Χερσονήσου, Ποταμιές. Οι περιοχές Αβδού, Γωνιές και Ποταμιές βρίσκονται στην

κοιλάδα της Λαγκάδας, κάτω από το περίφημο οροπέδιο Λασιθίου. Η κοιλάδα είναι κατάφυτη από ελιές αλλά καλλιεργούνται και άλλα είδη όπως εσπεριδοειδή και αμπέλια. Η περιοχή του αποτελεί πνεύμονα της Κρήτης από άποψη φυσικού πλούτου και ποικιλίας χλωρίδας.

Οι Γωνιές είναι ο επόμενος οικισμός μετά το Αβδού με 600 κατοίκους, είναι ένα χωριό είναι χτισμένο σε υψόμετρο 290 μέτρων. Είναι ένα παραδοσιακό χωριό με γόνιμη γη, και περιστοιχίζεται από πολύ πυκνούς ελαιώνες. Στις Γωνιές παράγονται εξαιρετικής ποιότητας προϊόντα όπως η ρακί, που κατά την περίοδο της παραγωγής της οι κάτοικοι του χωριού γιορτάζουν το γεγονός. Οι κάτοικοι του χωριού ασχολούνται περισσότερο με την γεωργία παρά με την κτηνοτροφία. Στο χωριό εδώ και δυο χρόνια έχει ανοίξει εργαστήριο αγγειοπλαστικής, εγκαταστάσεις διαμονής δεν υπάρχουν και από την πλευρά των κατοίκων δεν υπάρχει κάποια πρωτοβουλία για δημιουργία τοπικών εκδηλώσεων όπως στα άλλα χωριά.

Οι Ποταμιές απέχουν 37 χμ. Νοτιοανατολικά του Ηρακλείου, στην παράκαμψη βόρεια της Χερσονήσου, προς το οροπέδιο Λασιθίου. Στις Ποταμιές λίγο πριν μπει κανείς στο χωριό συναντά κανείς την πρώτη βυζαντινή εκκλησία του χωριού της Παναγίας της Γκουβερνιώτισσας και την εκκλησία του Αφέντη Χριστού. Οι κάτοικοι του χωριού είναι 450. Ένας συνεταιρισμός παραδοσιακών γλυκισμάτων υπάρχει στο χωριό σχετικά πρόσφατα ενώ διοργανώνονται και περιηγήσεις στο χωριό με γάιδαρο. Η διαμονή των επισκεπτών γίνεται σε σπίτια φίλων αφού δεν υπάρχουν δωμάτια για αυτό τον σκοπό.

Το Αβδού είναι ένας οικισμός που απέχει 42χλ από το Ηράκλειο και ανήκει στον δήμο Χερσονήσου. Αντίθετα απ' την Χερσονήσο το Αβδού δεν έχει αγγίξει η άναρχη ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού ενώ γίνονται προσπάθειες μέσα από το πρόγραμμα LEADER να αναδειχτούν οι φυσικές ομορφιές και να προσελκύσει εναλλακτικούς τουρίστες.

Υποδομή: Τα τελευταία 3 χρόνια έχει εκδηλωθεί ενδιαφέρον από ορισμένους κατοίκους τον περιοχών αυτών και έχουν δημιουργηθεί μέχρι σήμερα 2 επιχειρήσεις παραδοσιακών διαμερισμάτων, και 2 στάβλοι με άλογα που προσφέρουν βόλτες στο βουνό με οδηγό. Ακόμα υπάρχει κέντρο ανεμοπτερισμού εδώ και 6 τουλάχιστον χρόνια επειδή το Αβδού διαθέτει μια απ' τις καλύτερες πίστες και φιλοξενεί εκεί το πανελλήνιο πρωτάθλημα αλεξιπτωτου πλαγιάς.

Η συμμετοχή του πολιτιστικού συλλόγου στην καλή εικόνα του χωριού είναι μεγάλη. Δραστηριότητες κάθε τύπου γίνονται κατά την διάρκεια του καλοκαιριού όπως συναυλίες, θέατρο, παιχνίδια με έπαθλα για όλα τα παιδιά του χωριού.

Συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής αλλά και πόλος έλξης για τους περισσότερους επισκέπτες είναι οι Βυζαντινές εκκλησίες που έχει και χρονολογούνται απ' τον 14 αιώνα. Εξαιρετικής ομορφιάς και ειδικού ενδιαφέροντος από σπηλαιολογικής άποψης είναι τα 2 σπήλαια που υπάρχουν στο Βουνό του Χωριού (της Αγίας Φωτεινής, και της Παναγιάς Φανερωμένης).

Στο μέλλον πρόκειται να δημιουργηθούν περισσότερες κλίνες για διαμονή, ήδη έχουν εγκριθεί τα προγράμματα για άλλα δύο διαμερίσματα με παραδοσιακού τύπου επίπλωση.

3.5 ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στο παρελθόν υπήρχε η πεποίθηση ότι η ανάπτυξη της περιφέρειας μπορεί να επιτευχθεί μέσα από εσωτερικές επενδύσεις που θα ενδυνάμωναν την οικονομία της (Kontogeorgopoulos, 1998; Vazquez-Baruero, 1999). Πολυάριθμες έρευνες έχουν επιχειρήσει να δείξουν ότι ο τουρισμός δεν μπορεί μόνο να ενεργοποιήσει την περιφερειακή ανάπτυξη, αλλά μπορεί επίσης να παράγει περιφερειακές ανισοροπίες (Bryden, 1973; De Kadt, 1979; Komilis, 1994). Αυτό σημαίνει ότι ο τουρισμός πολύ συχνά συναντάται σε μερικές ελκυστικές περιοχές, οι οποίες επωφελούνται απ' όλα τα είδη των επενδύσεων, ενώ παράλληλα άλλες περιοχές τείνουν να είναι λίγο πολύ παραμελημένες (Opperman & Chon, 1997; Peppelenbosch & Tempelman, 1989). Ο σωστά σχεδιασμένος και καλά οργανωμένος αγροτουρισμός έχει καταδειχθεί ότι επιτυγχάνει το ακριβώς αντίθετο και λειτουργεί ανασταλτικά σε τέτοιου είδους προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιφέρεια. Για όλες τις περιοχές το μοντέλο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης προέβλεπε ως το πλέον κατάλληλο αφού εναρμονίζεται πλήρως με τα σενάρια που επιλέχτηκαν για την διαμόρφωση μιας μεσομακροπρόθεσμης αποτελεσματικής στρατηγικής και τα οποία παράλληλα λειτουργούν συνδυαστικά και συμπληρωματικά προς την κατεύθυνση αυτή. Η μεγιστοποίηση της συμβολής του τουρισμού στην περιφερειακή οικονομία, με γνώμονα τον σεβασμό στις αρχές της ισόρροπης και βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και της αειφορείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ “ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ”

4.0 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για την έρευνα χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από περιοδικά, βιβλία και το διαδίκτυο. Όπως επίσης και στοιχεία από φορείς του αγροτουρισμού (Αναπτυξιακή Εταιρεία, Υπουργείο Γεωργίας κλπ). Για την πρωτογενή έρευνα δόθηκαν ερωτηματολόγια σε ιδιοκτήτες επιχειρήσεων.

4.1.1 Δευτερογενείς πηγές

Για την συγκέντρωση πληροφοριών, το διαδίκτυο ήταν το πιο χρήσιμο εργαλείο στην εύρεση στοιχείων που να έχουν σχέση με τον αγροτουρισμό και το φαινόμενο αυτό στην Ευρώπη και σ’ άλλες χώρες. Πολλές ηλεκτρονικές διευθύνσεις με παρέπεμψαν σε φορείς που αναλαμβάνουν δράση για τον αγροτουρισμό από το Υπουργείο Ανάπτυξης, τον ΕΟΤ, το Υπουργείο Γεωργίας, Αναπτυξιακή Ηρακλείου.

Το βιβλίο αγροτικός τουρισμός αποτέλεσε μία από τις λίγες πηγές που υπάρχουν για τον αγροτουρισμό στην ελληνική γλώσσα. Η δομή της εργασίας φτιάχτηκε μέσα από την ανάγνωση πολλών άρθρων σε περιοδικά για τον τουρισμό. Τα βιβλία των σημειώσεων του ΤΕΙ, στα μαθήματα αειφορία «εναλλακτικές μορφές τουρισμού» και «αγροτουρισμός» έδωσαν κάποια συμπληρωματικά στοιχεία στην εργασία. Ενώ τις πιο σημαντικές πληροφορίες άντλησα από επιστημονικά περιοδικά μέσα από άρθρα που έχουν γραφτεί για τον τουρισμό και παρουσιάζουν έρευνες για όλη την Ευρώπη και άλλες χώρες.

4.1.2 Πρωτογενείς πηγές

Οι πρωτογενείς πηγές που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η χρήση ερωτηματολογίου. Το δείγμα που πήρε μέρος ήταν 30 άνθρωποι που έχουν επιχειρήσεις στις περιοχές Αβδού, Γωνιές, Ποταμιές. Απ' αυτές τις επιχειρήσεις άλλες λειτουργούν όλο το χρόνο και άλλες εποχιακά μια και αναγκάζονται να κλείνουν κατά τους χειμερινούς μήνες, λόγω χαμηλών κερδών. Οι ερωτήσεις ήταν 20 συνολικά και το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν από δύο μέρη α) επιχειρήσεις στο χωριό και β) ο αγροτουρισμός στο χωριό. Το ερωτηματολόγιο συμπληρωνόταν μαζί με κουβέντα γύρω από τα θέματα αυτά που ερευνούσε το ερωτηματολόγιο μια και κάθε ερώτηση έφερνε στο μυαλό των ανθρώπων καθημερινά τους προβλήματα.

4.1.2.1 Σχεδιασμός ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε με σκοπό να διαπιστώσει 12 βασικές πληροφορίες σε σχέση με τις επιχειρήσεις στο χωριό, τι είδους επιχειρήσεις υπάρχουν στις περιοχές (Αβδού, Γωνιές, Ποταμιές) και κατά πόσο προσφέρουν το συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με άλλες περιοχές της Κρήτη. Ο κάθε ερωτώμενος έπρεπε να απαντήσει σε 20 ερωτήσεις που αφορούσαν σε διάφορα στοιχεία για την επιχείρηση, για το πόσο ικανοποιημένοι είναι απ' αυτή την ενασχόλησή τους, και για το πόσο έχουν την βοήθεια του κράτους με κάποια προγράμματα.

Οι ερωτήσεις 6 και 8 για να μάθουμε για την σχέση τους με τα προγράμματα του αγροτουρισμού και την προβολή της επιχείρησης στον κόσμο. Ερωτήσεις σχετικά με το είδος των πελατών, ανάλογα με την εθνικότητά τους, την ηλικία τους, το μέσο μεταφοράς που χρησιμοποιούν όπως η 9 και 10. Ο κάθε ερωτώμενος έπρεπε να απαντήσει σε 20 ερωτήσεις που αφορούσαν α) σε διάφορα στοιχεία για την επιχείρηση, για το πόσο ικανοποιημένοι είναι απ' αυτή την ενασχόλησή τους, και για το πόσο έχουν την βοήθεια του κράτους με κάποια προγράμματα (ερωτήσεις 6 και 8) οι ερωτήσεις 9 και 10 σχετικά με το είδος των πελατών, ανάλογα με την εθνικότητα, την ηλικία και το μέσο μεταφοράς τους β) ερωτήσεις σχετικές με την τάση του τουρισμού όπως η 13, σχετικά με τις απόψεις των κατοίκων για την ερήμωση που εκδηλώνεται όλο και πιο έντονα τα τελευταία χρόνια (ερωτ.14), απόψεις για την πιθανή αιτία αυτού του φαινομένου, σε σχέση με τα προϊόντα που αγοράζουν οι επισκέπτες για την υποδοχή και πως αντιμετωπίζονται οι επισκέπτες από τους

χωριανούς, τι υποδομές απαιτούνται για τη καλύτερη πορεία του τουρισμού και τέλος την άποψη τους για τις επιπτώσεις που θα έχει κατά την κρίση τους η κατασκευή του φράγματος του Αποσελέμη.

Οι περισσότερες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου είναι παρμένες από παλαιότερες μελέτες για τον αγροτουρισμό των (Sharpley, 2002). Το ερωτηματολόγιο παρουσιάζεται στο παράρτημα Β.

4.1.2.2 ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ

Η επιλογή του δείγματος ήταν τυχαία, ενώ το Αβδού κατέχει το 55% των επιχειρήσεων συνολικά και το υπόλοιπο 45% ανήκει στις Γωνιές και στις Ποταμιές.

4.1.2.3 Ανάλυση δεδομένων

Για την ανάλυση των δεδομένων απ' την πρωτογενή έρευνα οι απαντήσεις επεξεργάστηκαν στο SPSS και τα δεδομένα περιγράφηκαν σε πίνακες με ανάλυση των αποτελεσμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5.1 Αποτελέσματα της έρευνας

Στην έρευνα συμμετείχαν 30 συνολικά επιχειρήσεις, οι επιχειρήσεις που απασχολούνται οι αγρότες σαν δεύτερη απασχόληση είναι τα παραδοσιακά καφενεία-ταβέρνες, τα παντοπωλεία και οι στάβλοι με άλογα ενώ υπάρχουν και δωμάτια για διαμονή. Το μεγαλύτερο ποσοστό κατέχουν τα καφενεία με 27,3 %.

Οι ηλικίες των ιδιοκτητών μοιράζονται σε 45,5% άτομα από 31 μέχρι 50 ετών και το υπόλοιπο 45,5% σε άτομα πάνω από 50 ετών, ένα πολύ μικρότερο ποσοστό της τάξης του 9,1 % δείχνει την απουσία των νέων από την περιφέρεια. Σε σχέση με τις επιχειρήσεις αυτές είναι στην πλειοψηφία τους και το ίδιο ποσοστό είναι και μόνιμοι κάτοικοι του χωριού (75%) ένα λίγο μικρότερο ποσοστό στην

ερώτηση σχετικά με το πόσοι είναι απ' την οικογένεια του ιδιοκτήτη 63% μας δείχνει ότι οι περισσότερες επιχειρήσεις είναι οικογενειακού χαρακτήρα αφού μόνο το 27,3 % δεν έχει καμία σχέση συγγένειας με τον ιδιοκτήτη. Η σχέση τους με τα προγράμματα φαίνεται να είναι μέτρια, το 36,4 % έχει χρηματοδοτηθεί από κάποιο πρόγραμμα ενώ το LEADER είναι το πιο δημοφιλές επειδή οι περιοχές (Αβδού, Γωνιές, Ποταμιές) ανήκουν στις περιοχές παρέμβασης του προγράμματος. Οι ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων είναι ικανοποιημένοι από μέτρια (45,5%) έως πολύ λίγο (27,3%), και κυριαρχούν μέτριες αποδοχές από την ενασχόληση τους με αυτές.

Για την προώθηση-διαφήμιση των επιχειρήσεών τους δεν υπάρχει ενδιαφέρον αλλά ούτε και γνώση για κάτι τέτοιο απ' τους περισσότερους, γι' αυτό το λόγο παραδοσιακά ακολουθείται η «από στόμα σε στόμα» διαφήμιση κάποιοι επιλέγουν να διαφημιστούν μέσα απ' τις εκδηλώσεις (27,3 %) που γίνονται στο χωριό κατά τους θερινούς μήνες. Οι επισκέπτες του χωριού είναι κατά κύριο λόγο Έλληνες (90,9 %) και οι μήνες που επισκέπτονται τα χωριά είναι οι θερινοί και οι μήνες των γιορτών, οι λόγοι που συντελούν σ' αυτό είναι η συνήθεια του Έλληνα για διακοπές το καλοκαίρι και ο τουρισμός (36,4%), άλλοι πιστεύουν σαν κύριο λόγο την κατοικία σε άλλες πόλεις μακριά απ' το χωριό. Οι περισσότεροι απάντησαν στην τελευταία ερώτηση για την ύπαρξη υποστήριξης από το κράτος ότι δεν βοηθούνται (54,5 % με κάποιο τρόπο, το υπόλοιπο 45,5 % θεωρεί πολύ σημαντικές τις επιδοτήσεις σαν τρόπο βοήθειας από το κράτος και τα προγράμματα όπως το LEADER. Στο δεύτερο μέρος στην ερώτηση για την ύπαρξη ερήμωσης στο χωριό απαντούν ότι αυτή είναι η πραγματικότητα, κατά τους χειμερινούς μήνες και ότι ελάχιστοι άνθρωποι μένουν στα χωριά. Ο λόγος που υποστηρίζουν κάτι τέτοιο είναι το γεγονός ότι οι χωριανοί εργάζονται στις πόλεις, απάντησε το 64,5 % οι νεότεροι για λόγους σπουδών, απάντησε το 15,5 % , το υπόλοιπο 20 % αναφέρει ότι δεν δίνονται κίνητρα από το κράτος για να μείνει ο κόσμος στα χωριά (υποδομές, σχολεία κτλ). Αυτό αποτέλεσε και απάντηση στην ερώτηση τι πρέπει να γίνει κατά την κρίση τους για την αναζωογόνηση της περιοχής, το 45,6 % απάντησε να δοθούν δουλειές στον κόσμο, το 25,4 % απάντησε να φτιαχτούν υποδομές, σχολεία, νοσοκομεία κτλ. Το 20,4 % απάντησε να φροντίσουμε να είμαστε πιο συχνά πίσω στα χωριά έστω τα Σαββατοκύριακα όπως γίνονταν στο παρελθόν, όχι μόνο το καλοκαίρι και στις γιορτές. Και το 9,6 απάντησε πως πρέπει να φτιαχτούν επιχειρήσεις στα χωριά.

Στα χωριά αυτά πωλούνται ντόπια προϊόντα όπως ρακί, κρασί, καρύδια και μέλι, σπιτικά γλυκίσματα φτιάχνονται επίσης στους δύο συνεταιρισμούς που

υπάρχουν. Για την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο χωριό το 73 % προτείνει να δοθούν από το κράτος κίνητρα ώστε άνθρωποι να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό στο χωριό, το 15 % να διαφημιστεί το χωριό τους ώστε να γίνει και το 12 % να γίνουν προγράμματα που θα ομορφύνουν την εικόνα του χωριού και θα το συντηρούν. Στην ερώτηση για την θέση των κατοίκων στο θέμα κατασκευής του φράγματος και την εκτίμηση τους για τις μελλοντικές επιπτώσεις το 64 % απαντά πως θα φέρει περιβαλλοντικές καταστροφές, το 8 % πιστεύει ότι θα φέρει τουρισμό στα χωριά ενώ το 28 % ταλαντεύεται χωρίς να μπορεί να κάνει μια εκτίμηση για κάτι τέτοιο.

5.3 ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Η έρευνα έγινε τον Φεβρουάριο 2005 και λόγω χειμερινής περιόδου ήταν δύσκολη η επαφή με τους επιχειρηματίες που έχουν κάποια μικρή ξενοδοχειακή μονάδα αλλά ουσιαστικά λειτουργεί από τον Απρίλιο μέχρι τον Σεπτέμβρη.

5.4 ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο Αγροτουρισμός μπορεί να αποτελέσει συγκριτικό πλεονέκτημα για την περιοχή του δήμου Χερσονήσου, στενή συνεργασία κυβερνητικών, μη κυβερνητικών φορέων καθώς και της τοπικής κοινωνίας είναι απαραίτητη. Η τοποθεσία των διαμερισμάτων μας παραπέμπουν αυτόματα σε εναλλακτικό τουρισμό, η καταπράσινη κοιλάδα της Λαγκάδας μπορεί να ελκύσει φυσιολάτρες από άλλα μέρη της Ελλάδας ή και της Ευρώπης και να συνδυάσει τον αγροτουρισμό με άλλα είδη εναλλακτικού τουρισμού, όπως φυσιολατρικό, ορειβατικό και τα λοιπά. Όπως φάνηκε απ' την έρευνα αυτό που λείπει είναι περισσότερο οι ανθρωπογενείς πόροι αφού οι νέοι μεταναστεύουν στις πόλεις ή στο εξωτερικό. Χρειάζεται επομένως να υπάρξουν τα κίνητρα εκείνα που θα ωθούν τον νέο κόσμο στα χωριά, για να μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη. Η ευαισθητοποίηση των κατοίκων και οι έντονες αντιδράσεις τους κατά της δημιουργίας του φράγματος μας αποδεικνύει την σχέση τους με το περιβάλλον

και τον τόπο τους, που παρά τα όσα υπόσχονται οι πολιτικοί σαν θετικές επιδράσεις (την αύξηση του τουρισμού, το φράγμα σαν αντικείμενο τουριστικού πόρου) ενός τέτοιου έργου, όλοι είναι κάθετα αντίθετοι σ' αυτό γιατί βλέπουν μια οικολογική καταστροφή και ένα κίνδυνο μπροστά τους.

6.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Κρήτη είναι ένας από τους πιο δυνατούς τουριστικούς προορισμούς με μεγάλες δυνατότητες για περαιτέρω ανάπτυξη του τουριστικού της τομέα. Ωστόσο λόγω της έλλειψης προγραμματισμού και σχεδίου τουριστικής πολιτικής το νησί αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα από την απότομη διόγκωση της τουριστικής ανάπτυξης στην βόρεια ακτή.

Η εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος και των ιστορικών και πολιτισμικών μας στοιχείων ήταν αυτή που έκανε την Κρήτη τόσο επιτυχή τουριστικό προορισμό, όμως η μονοδιάστατη ανάπτυξη του τουρισμού) μαζικός τουρισμός) έφερε σαν αποτέλεσμα την αλλοίωση πολλών από τις περιοχές της Κρήτης, και την απειλή του φυσικού περιβάλλοντος με την δίχως περιορισμούς χρήση του. Η υπερπληθώρα των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων δεν εξασφαλίζουν από μόνες τους την ζήτηση. Ο τουρισμός είναι ένα φαινόμενο που μπορεί και στην παρούσα φάση πρέπει να πάρει και άλλες μορφές, συνυφασμένες άμεσα με την βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη, αυτό ονομάζεται εναλλακτικός τουρισμός.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιφέρεια είναι ευρέως γνωστά. Η ερήμωση αρκετών περιοχών, η αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος και ο μαρασμός λόγω της μετανάστευσης του κόσμου στα αστικά κέντρα, έκρινε αναγκαία μέτρα για την προστασία της και την ανάπτυξη της. Ο αγροτουρισμός με γνώση και προγραμματισμό μπορεί να αποτελέσει ελπίδα για την περιφέρεια.

Ο αγροτουρισμός δημιουργήθηκε αρχικά για να δώσει στον αγρότη ένα συμπληρωματικό εισόδημα και να κρατήσει τους κατοίκους στο χωριό δίνοντάς τους απασχόληση. Ο τουρίστας που κάνει αγροτουρισμό μπορεί να επιλέξει ανάλογα με τις επιθυμίες, τις ανάγκες και την ιδιοσυγκρασία του εκείνο το είδος που τον αντιπροσωπεύει περισσότερο. Αγροτουρισμός σε φάρμα, σε κάμπινγκ, σε εθνικά

πάρκα και σε παραδοσιακού τύπου οικισμούς είναι οι πιο γνωστές μορφές που μπορεί να πάρει ο αγροτουρισμός ενώ μικρές εγκαταστάσεις συμπληρώνουν και βοηθούν στην καλύτερη απόδοση του αγροτουρισμού.

Οι διεθνείς εμπειρίες από τον αγροτουρισμό μας δείχνουν ότι για τις περισσότερες χώρες ο αγροτουρισμός είναι μια καθόλου πρόσφατη λύση για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αγροτικές περιοχές, με πρωτοπόρο την Αυστρία. Συναντάμε πιο συχνά στο εξωτερικό τον τουρισμό της φάρμας, ενώ στην Ελλάδα φαίνεται να συναντώνται πιο συχνά οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί.

Η Κρήτη έχει αρκετές δυνατότητες να αλλάξει την πορεία που έχει πάρει η ανάπτυξή της. Το θετικό χρηματοδοτικό περιβάλλον της σε συνδυασμό με τις τάσεις ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού. Πλεονεκτήματα γι' αυτήν μπορούν να αποτελέσουν η θετική εικόνα που έχουν ήδη οι επισκέπτες της, πολλοί απ' αυτούς επαναλαμβανόμενοι που έχουν ανακαλύψει το αδιεξερεύνητο κάλλος της Κρήτης, λόγω του μεγάλου αριθμού των αξιοθεάτων που έχει, η μεγάλη παράδοση και το ιστορικό ενδιαφέρον της Κρήτης.

Το ζήτημα της κατασκευής του φράγματος του Αποσελέμη και αντιδράσεις που υπήρξαν απ' τους κατοίκους των περιοχών (Αβδού, Γωνιές, Ποταμιές) μας δείχνει πόσο ευαισθητοποιημένοι είναι οι κάτοικοι σε ότι μπορεί μελλοντικά να απειλήσει το περιβάλλον του τόπου τους. Ωστόσο η κατασκευή του φράγματος έχει αρχίσει και αναμένεται να ολοκληρωθεί σε τρία περίπου χρόνια.

Η έρευνα έγινε στα τοπικά διαμερίσματα του δήμου Χερσονήσου (Αβδού, Γωνιές, Ποταμιές) επειδή είναι κατά κοινή ομολογία περιοχές κατάλληλες για αγροτουρισμό. Έχουν μείνει μακριά απ' την ανάπτυξη του λιμένα Χερσονήσου άλλα είναι περιοχές που διατηρούν τα χαρακτηριστικά του τόπου τους. Στην Λαγκάδα μπορεί να συνδυάσει κανείς πολλών ειδών δραστηριότητες και είδη εναλλακτικού τουρισμού μαζί με τον αγροτουρισμό όπως σπηλαιολογικό, ορειβατικό, αθλητικό κτλ.

6.2 Προτάσεις

Δεδομένου ότι η ικανοποίηση μπορεί να προέλθει από την οικονομική και κοινωνική αναζωογόνηση των αγροτικών ανάπτυξης είναι αναγκαία. Μετρήσεις της ανάπτυξης χρειάζονται για να γίνει γνωστή η έκταση της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας λόγω του αγροτουρισμού. Επιπλέον οι μετρήσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν μέτρο σύγκρισης για μελλοντικό σχεδιασμό, παρακολούθηση, έλεγχο και εκτίμηση των συνεχιζόμενων επιδοτούμενων προγραμμάτων.

Ο ΕΟΤ θα πρέπει να έχει την αρμοδιότητα να παρακολουθεί και να ελέγχει τη λειτουργία των αγροτουριστικών επιχειρήσεων. Επιπλέον διαφήμιση και συλλογή στατιστικών στοιχείων, όσον αφορά τον κάθε νομό που προσφέρει αγροτουρισμό πρέπει ν' αρχίσει. Οι τοπικές αναπτυξιακές εταιρείες θα πρέπει ν' αναλάβουν την προώθηση των προγραμμάτων αγροτικών περιοχών οι οποίες χρειάζονται ανάπτυξη.

Οι αγρότες θα πρέπει να πληροφορηθούν τις προοπτικές του αγροτουρισμού. Για παράδειγμα, θα μπορούσαν εκτός από καταλύματα ν' αναπτύξουν επιπρόσθετο εισόδημα, προσφέροντας υποστήριξη στον αγροτουρισμό, π.χ. εκτροφή αλόγων για ιππασία, οδηγοί μονοπατιών, υποδομή για αθλητικές δραστηριότητες.

Να γραφτούν από ερευνητές άρθρα που να αναφέρονται στον αγροτουρισμό στην Ελλάδα. Κάτι τέτοιο έχουν κάνει πολύ λίγοι ερευνητές έτσι η βιβλιογραφία για την Ελλάδα ήταν αρκετά φτωχή. Με την συγγραφή κάποιων άρθρων μπορεί να προωθηθεί σημαντικά ο τόπος μας.

Χρησιμοποίηση όλων των τεχνικών και των λειτουργιών μάρκετινγκ στον αγροτουρισμό με ιδιαίτερη έμφαση στην έρευνα αγοράς (διεθνούς- εθνικής-τοπικής) που θα επιτρέψει να επιλεγούν οι ομάδες πελατών που υπάρχουν, αλλά και που θα αναδεικνύεται οι απαιτήσεις και η συνεχής παρακολούθηση των εξελίξεων στην

προσφορά αυτού του τουριστικού τύπου (Έξαρχος, 2003 σ.31). Στην διαμόρφωση και προώθηση του προϊόντος και στην διαφήμιση για την προβολή του.

Να σχεδιαστεί ένα πρόγραμμα δράσης που η βασική φιλοσοφία του προγράμματος θα είναι ο εντοπισμός και η υλοποίηση ενοτήτων έργων και δράσεων χωρικού και οριζοντίου χαρακτήρα που θα συμβάλλουν αποδεδειγμένα στην αλλαγή της εικόνας της Κρήτης ως τουριστικού προορισμού και να δημιουργηθούν βάσιμες προοπτικές για το μέλλον του τουρισμού της.

Ανάδειξη του ανθρωπογενούς, πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος, ανάδειξη των αρχαιολογικών μας χώρων, αναστηλώσεις μνημείων. Να ενθαρρυνθούν οι οικισμοί να αναδεικνύουν τα τοπικά χαρακτηριστικά τους μέσα από εκδηλώσεις τοπικού και πολιτισμικού χαρακτήρα όπου θα φαίνεται η πλούσια παράδοση κάθε τόπου.

Στον τομέα των ανθρωπίνων πόρων να επισπευτεί και να μπει σε εφαρμογή η κατάρτιση του τοπικού πληθυσμού που θα λειτουργήσει ως βάση για την ανάληψη πρωτοβουλιών επιχειρηματικού χαρακτήρα στον τομέα του αγροτουρισμού. Πρέπει λοιπόν να συντελεστεί η επιμόρφωση στελεχών των δημοσίων φορέων στο θέμα αγροτουρισμός και εκείνοι με την σειρά τους να μεταδώσουν την γνώση τους στον τοπικό πληθυσμό. Πολιτική και περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι απαραίτητες για την ευαισθητοποίηση των κατοίκων σε θέματα προστασίας περιβάλλοντος και βιώσιμης ανάπτυξης.

Η δημιουργία, ο εκσυγχρονισμός ειδικών τουριστικών υποδομών οικοτουριστικά, πολιτιστικά μονοπάτια, ορειβατικά καταφύγια, πίστες αναρρίχησης, μαρίνες καταδυτικά πάρκα, ανάδειξη σπηλαίων.

Προώθηση των μορφών αγροτουρισμού, που παρουσιάζουν για την Ελλάδα συγκριτικά πλεονεκτήματα, όπως ο «γαλαζοπράσινος» στις παρυφές των τουριστικών και αστικών κέντρων και οι σύνθετες μορφές αγροτουρισμού, όπως τα κέντρα ιαματικού τουρισμού, τα χιονοδρομικά κέντρα, τα αθλητικά κέντρα και άλλα.

Αποκατάσταση των αγροτικών σπιτιών στους παραδοσιακούς οικισμούς για εξυπηρέτηση των αναγκών του αγροτουρισμού, με την θέσπιση ειδικών κινήτρων που θα διευκολύνουν την αναστήλωση και με την ρύθμιση του ιδιοκτητικού καθεστώτος σε περιπτώσεις μακρόχρονης εγκατάλειψη.

Δημιουργία πρότυπων κρατικών αγροκτημάτων, για την ανάπτυξη αγροτουρισμού μέσα στο αγρόκτημα και για τη χρησιμοποίησή τους σαν κέντρων εφαρμογής προγραμμάτων εκπαιδευτικού τουρισμού.

6.3 Προτεραιότητες μελλοντικής έρευνας

Σε μελλοντική έρευνα για τον αγροτουρισμό θα ήταν πολύ χρήσιμο να βρεθούν τα μέσα με τα οποία προωθείται και διαφημίζεται ο αγροτουρισμός και κατά πόσο μπορεί να βοηθήσει το μάρκετινγκ αυτή την μορφή εναλλακτικού τουρισμού.

Επίσης άλλα σημεία που πρέπει να φωτιστούν είναι τα κριτήρια επιλογής περιοχών με στόχο την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, όπως και ποια είναι τα αποτελέσματα του αγροτουρισμού από κοινωνικής άποψης, στους ντόπιους. Ποιες είναι οι επιρροές που δέχεται ο τοπικός πληθυσμός μέσα από την επαφή του με τους επισκέπτες.

Σαν στόχος σε μια επόμενη μελέτη θα μπορούσε να ήταν ο ρόλος της γυναίκας ως μάνατζερ στις αγροτουριστικές επιχειρήσεις και πολύ συχνά ως βασικός συνεργάτης (Kousis, 1989; Oppermann, 1977).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α : Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

A.1 LEADER

A.1.1 LEADER I

Η κοινοτική πρωτοβουλία Leader (1991-1993) κατέστησε δυνατή την πειραματική εφαρμογή προσεγγίσεων σε ενδογενή και τοπική κλίμακα, συχνά με καινοτόμο χαρακτήρα για την αγροτική ανάπτυξη.

A.1.2 LEADER II

Στόχοι της ενέργειας

Ο αγροτουρισμός δεν αποτελεί αυτοσκοπό αλλά πολιτική της Περιφέρειας που έρχεται να ενισχύσει την ύπαιθρο σε όλους εκείνους τους τομείς που χρειάζεται υποστήριξη.

1. Η δημιουργία συμπληρωματικής ή εναλλακτικής απασχόλησης για τους αγροτικούς πληθυσμούς, βελτιώνοντας το εισόδημα τους
2. Τη δημιουργία προϋποθέσεων συγκράτησης του τοπικού πληθυσμού στην ενδοχώρα
3. Την στήριξη των γεωργικών δραστηριοτήτων.
4. Την ανάπτυξη της τοπικής αγοράς και την πώληση αγροτικών προϊόντων
5. Την ανάδειξη διαχείριση των φυσικών, ιστορικών και πολιτιστικών πόρων της ενδοχώρας.
6. Την προώθηση της εσωτερικής συνοχής των περιοχών αυτών δια μέσου της διακοινοτικής συνεργασίας.

7. Την ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού σε νέες κατευθύνσεις.
8. Τη δημιουργία προτύπων καινοτομικών αγροτουριστικών προϊόντων.
9. Την λήψη μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας και διαχείρισης

A.1.3 LEADER + Επιχειρησιακό πρόγραμμα Κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER + (2000-2006 για την ενδοχώρα Νομού Ηρακλείου)

Παρά το γεγονός ότι το LEADER + διατηρεί το περιεχόμενο των προηγούμενων εφαρμογών (LEADER I και LEADER II), ωστόσο, υπάρχει μια διαφοροποίηση που εκφράζεται με την προσθήκη του + (plus = επιπλέον). Το LEADER + επιδιώκει, δηλαδή κάτι επιπλέον απ' αυτό που πρόσφεραν οι προηγούμενες εφαρμογές και εξακολουθούν να δίνουν σήμερα τα υπόλοιπα προγράμματα του Τρίτου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Γ' Κ.Π.Σ).

Ο πιλοτικός χαρακτήρας του προγράμματος εξασφαλίζεται κυρίως μέσω των δικτύσεων (clusters) και των συνεργασιών. Κατά συνέπεια, δίνεται βάρος στη δικτύωση ομοειδών ή συμπληρωματικών επιχειρήσεων, την κοινή προβολή και προώθηση, τη συνεργασία και τη συλλογική στήριξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, που μπορούν να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα και τη συμπληρωματικότητα των δράσεων.

Έτσι η έννοια πιλοτικός επιτυγχάνεται με την ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών που ενσωματώνουν τις τοπικές ιδιομορφίες.

Στόχοι και στρατηγική

- Δύο είναι τα κεντρικά θέματα: συσπείρωση για την περιοχή παρέμβασης γύρω από την οποία διαρθρώνεται η αναπτυξιακή στρατηγική και εξειδικεύονται οι στόχοι του τοπικού προγράμματος LEADER +
- Η αναπαραγόμενη, βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής, η οποία θα στηριχθεί στην ορθολογική αξιοποίηση των πόρων και των συγκρίσιμων πλεονεκτημάτων, στην ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού και στην ανάδειξη των ποιοτικών και ανταγωνιστικών της στοιχείων.

- Η βελτίωση της ποιότητας ζωής έτσι ώστε να καταστεί η περιοχή, ένας ελκυστικός τόπος διαβίωσης.

Στόχοι και στρατηγική του τοπικού προγράμματος:

Με βάση τα δύο θέματα συσπείρωση, εξειδίκευση οι στρατηγικοί στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:

Στρατηγικός στόχος 1

Αφορά στην ισόρροπη ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας, την αύξηση των εισοδημάτων και της απασχόλησης και αποσκοπεί στην υπέρβαση των επιπτώσεων πιθανών και αναμενόμενων εξωγενών στην τοπική οικονομική βάση, στην ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής και ισόρροπη ανάπτυξη της οικονομίας σε τομεακό και χωρικό επίπεδο (εστίες ανάπτυξης) (Αναπτυξιακή Ηρακλείου).

Στρατηγικός στόχος 2

Ο τέταρτος στρατηγικός στόχος για την ανάπτυξη της ενδοχώρας του Ν. Ηρακλείου, αφορά στην επίτευξη περιβαλλοντικής ισορροπίας, δια μέσου της προστασίας και της ανάδειξης των περιβαλλοντικών-πολιτισμικών στοιχείων της περιοχής και προώθηση μιας πολυλειτουργικής γεωργίας που θα σέβεται το περιβάλλον (Αναπτυξιακή Ηρακλείου).

Στρατηγικός στόχος 3

Τέλος ο πέμπτος στρατηγικός στόχος αφορά στην επίτευξη κοινωνικής ισορροπίας και την διατήρηση της κοινωνικής συνοχής στην περιοχή παρέμβασης μέσω της ενδυνάμωσης των θεσμών κοινωνικής προστασίας, της άρσης της απομόνωσης τμημάτων του πληθυσμού και των περιοχών, της παροχής ίσων ευκαιριών απασχόληση και κοινωνικοοικονομικών υποδομών στις κοινωνικά αποκλεισμένες πληθυσμιακές ομάδες(γυναίκες, μετανάστες, ηλικιωμένους, άτομα

ηλικίας 45-65 ετών αλλά και κυριότερα στους νέους της περιοχής) (Αναπτυξιακή Ηρακλείου).

A.2. EQUAL

Η κοινοτική πρωτοβουλία EQUAL σχεδιάστηκε για να ενισχύσει την ευρωπαϊκή στρατηγική απασχόλησης. Είναι ένα πεδίο πειραματισμού πάνω σε νέες μορφές συνεργασίας σε τοπικό εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο με στόχο την αντιμετώπιση των διακρίσεων και των ανισοτήτων στην αγορά εργασίας.

Κύριοι στόχοι είναι: 1. βελτίωση της απασχόλησης 2. ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος 3. ενθάρρυνση της προσαρμοστικότητας των επιχειρήσεων και των απασχολούμενων, 4. η ενίσχυση των πολιτικών ίσων ευκαιριών για άνδρες και γυναίκες 5. υποστήριξη της κοινωνικής επαγγελματικής ένταξης των αιτούντων άσυλο.

Το σχέδιο δράσης περιλαμβάνει μια σειρά από 13 υποέργα. Στα πλαίσια ενός υποέργου προβλέπεται η εκπόνηση 3 μελετών μέσω των οποίων θα προκύψουν οι προδιαγραφές συμβουλευτικής και τεχνικής υποστήριξης για τους θεματικούς τομείς του προγράμματος (αγροτική παραγωγή, εναλλακτικές μορφές τουρισμού, καινοτόμες μικρομεσαίες μεταποιητικές επιχειρήσεις). Η εκπόνηση των τριών μελετών θεωρείται απαραίτητη για την ορθή υλοποίηση του έργου, γιατί κάθε θεματικό αντικείμενο απαιτεί διαφορετική προσέγγιση σε συνάρτηση με τις ανάγκες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι διακριτές ομάδες.

A.3 Η ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ Ο.Π.Α.Α.Χ (ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ)

Τα Ο.Π.Α.Α.Χ ανήκουν στον άξονα 7 του Ε.Π (Επιχειρησιακού προγράμματος) Αγροτική Ανάπτυξη Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006 και

του άξονα 4 του Π.Ε.Π (Περιφερειακού Προγράμματος Ηπείρου 2000-2006. Αποτελούν μια καινοτόμο ολοκληρωμένη προσέγγιση για την αγροτική ανάπτυξη. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει μια σειρά μέτρων, τα περισσότερα των οποίων βασίζονται στο άρθρο 33 του Καν.Εκ 1257/99 τα οποία εφαρμόζονται σε επιλεγμένες ορεινές περιοχές της χώρας.

Κύριοι στόχοι: 1. Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας 2. Βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου. Διατήρηση του περιβάλλοντος και της κοινωνικής συνοχής για όλο τον αγροτικό πληθυσμό 3. Βελτίωση της ηλιακής σύνθεσης του αγροτικού πληθυσμού 4. Βελτίωση των υποστηρικτικών μηχανισμών και ενημέρωση του αγροτικού πληθυσμού με αξιοποίηση νέων τεχνολογιών 5. Παρεμβάσεις στο αγροτικό προϊόν 6. Ανάπτυξη και προστασία φυσικών πόρων και περιβάλλοντος 7. Προγράμματα ανάπτυξης αγροτικού χώρου.

ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΑΞΟΝΑ: Η προστασία των οικονομικά και κοινωνικά ασθενέστερων περιοχών καθώς και εκείνων που πλήττονται απ' τις αναπόφευκτες διαρθρωτικές μεταβολές και την προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας στις διεθνείς εξελίξεις. Η προώθηση της μείωσης των ανισοτήτων στις ευκαιρίες και στις αμοιβές μεταξύ φύλων, ομάδων του πληθυσμού. Συνέχιση της προσπάθειας μείωσης περιφερειακών ανισοτήτων και στήριξη της ανάπτυξης στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της χώρας, επανένταξη των ορεινών περιοχών και του νησιωτικού χώρου στο εθνικό παραγωγικό σύστημα έτσι, ώστε να αποφευχθεί η περιθωριοποίησή τους (Περιφέρεια Κρήτης, 2005).

A.4 LEONARDO DA VINCI

Η «Ευρωπαϊκή αναπτυξιακή και εκπαιδευτική εταιρεία» ανέλαβε μετά από έγκριση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την υλοποίηση της πρότασης «Εναλλακτικές μορφές απασχόληση-Συνεχιζόμενη κατάρτιση στις αγροτικές περιοχές» στα πλαίσια του προγράμματος LEONARDO DA VINCI.

Το πρόγραμμα έχει διάρκεια δύο ετών (Ιανουάριος 2005-Δεκέμβριος 2006) και θα υλοποιηθεί με την βοήθεια εταίρων από την Ισπανία, Πολωνία, Βουλγαρία, και

Ρουμανία. Από την Ελλάδα εταίρος είναι η ΕΑΣ Μεσολογγίου. Το έργο αφορά στην ικανοποίηση των αναγκών αγροτικών περιοχών για επαγγελματική κατάρτιση σε εναλλακτικές μορφές απασχόλησης σε δύο βασικές περιοχές- ειδικό τουρισμό (αγροτικό, υπαίθριο, οικολογικό, ορειβατικό, ιστορικό, κυνηγετικό) όπως και σε βιοκαλλιέργειες. Οι έξι αυτοί τομείς συνδέονται μεταξύ τους και η ικανοποίηση των σχετικών αναγκών εκπαίδευσης θα συνεισφέρει στην προσαρμοστικότητα και επιχειρηματικότητα και στην σταθερή ανάπτυξη των περιοχών δράσης.

Η «Ευρωπαϊκή Αναπτυξιακή και Εκπαιδευτική Εταιρεία» (EYPANEK) δραστηριοποιείται στα ευρωπαϊκά προγράμματα από το 1991 και έχει συμμετάσχει σε πολλά εκπαιδευτικά και αναπτυξιακά έργα. Πρόκειται για μια μη κερδοσκοπική οργάνωση που ιδρύθηκε από τις εταιρείες του Διεθνούς Εκπαιδευτικού Ομίλου Δέλτα, για να διοχετεύσει την εμπειρία του ομίλου προς τις αναπτυσσόμενες χώρες της ανατολικής Ευρώπης, του Ευξείνου Πόντου και της Μέσης Ανατολής. Η εταιρεία έχει αναλάβει και εκτελέσει με επιτυχία πολλά αναπτυξιακά προγράμματα και μεταξύ αυτών αρκετά αναφέρονται στην Αγροτική Οικονομία.

A.5 INTERREG I,II,III

Το Interreg I (1989-1995), II (1994-1999), περιλάμβανε υποδομές, κατασκευές, και αθλητικά τουριστικά κέντρα, πολιτισμική συνεργασία, και προώθηση του αγροτουρισμού. (EC, 1998 b)

Άλλο ένα πρόγραμμα που συμμετέχει με την παρουσία του είναι το Interreg III σαν συνέχεια των Interreg I II έχει διάρκεια 2 έτη

Ο κύριος στόχος του προγράμματος είναι η προάσπιση της και της στρατηγικής, η αειφόρος ανάπτυξη και η μεγέθυνση του Ευρωπαϊκού οικονομικού χώρου στα Βαλκάνια.

Οι Στόχοι αναλυτικά 1. Η υποστήριξη της γεωγραφικής και επικοινωνιακής απομόνωσης της περιοχής (βελτίωση της περιοχής της Θεσσαλονίκης που μπορεί να συνεισφέρει ουσιαστικά να ξεπεραστούν προβλήματα γεωγραφικής και επικοινωνιακής απομόνωσης). 2. Η καλύτερευση της ασφάλειας των συνόρων Η αειφόρος οικονομική ανάπτυξη και προώθηση της απασχόλησης 4. Αναβάθμιση της περιοχής με σκοπό να έρθει σε επαφή με κοινωνικά, πολιτιστικά και

περιβαλλοντικά θέματα. Η εκμετάλλευση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων πρέπει να συνδυαστεί με δύο στόχους –προστασία και προώθηση- και πρέπει να υποστηρίζει παράλληλα την προώθηση της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργικότητας (θέατρο, μουσική, ζωγραφική, μουσική, βιβλία κτλ) Ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δοθεί στην προστασία των βυζαντινών μνημείων τα οποία αποτελούν την κοινή πολιτιστική μας κληρονομιά.

Το Interreg III περιλαμβάνει τέσσερις άξονες δράσης 1. την συνοριακή υποδομή 2. την αειφόρο οικονομική ανάπτυξη και απασχόληση 3.Την ποιότητα του περιβάλλοντος ζωής και πολιτισμού 4. Την τεχνική υποδομή

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ

Παρακαλώ συμπληρώστε τα παρακάτω ερωτήματα:

1. ΕΙΔΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

2. ΗΛΙΚΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗ

3. ΑΛΛΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗ

4. ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

1. Αγράμματος

2. Απόφοιτος Δημοτικού

3. Απόφοιτος Γυμνασίου

4. Απόφοιτος Λυκείου

5. Απόφοιτος ΤΕΙ

6. Απόφοιτος Πανεπιστημίου

7. Άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε)

5. Πόσα άτομα εργάζονται στην επιχείρησή σας;

5.1 Πόσοι από τους εργαζόμενους στην επιχείρησή σας είναι μόνιμοι κάτοικοι του χωριού (ντόπιοι);

5.2 Πόσοι από τους εργαζόμενους στην επιχείρησή σας είναι απ' την οικογένεια του ιδιοκτήτη;

6. Έχετε χρηματοδοτηθεί από κάποιο πρόγραμμα; ΝΑΙ ΟΧΙ

6.1 Αν ναι από ποιο;

1. LEADER I

2. LEADER II

3. LEADER+

4. Αναπαλαίωση παραδοσ. κατοικίας

5. Νέοι αγρότες

6. Άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε)

7. Ικανοποιούν τον ιδιοκτήτη οι εισπράξεις από την επιχείρησή του;

1. Πάρα πολύ

2. Πολύ

3. Μέτρια

4. Λίγο

5. Πολύ Λίγο

6. Καθόλου

8. Με ποιο τρόπο προβάλλεται την επιχείρησή σας;

1. Τουρ. Γραφείο 2. Δημόσιος φορέας 3. Διαδίκτυο
4. Ενημερωτικό Φυλλάδιο 5. Τουρ. Εκθέσεις 6. Εκδηλώσεις
7. Άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε)

9. Τι ποσοστό της πελατείας σας είναι από την Ελλάδα; %

10. Παρακαλώ αναφέρετε ποσοστό ανάλογα με το είδος των πελατών σας:

- 10.1 Μέχρι 30 ετών.....% από 31-50 ετών.....% από 51 και πάνω.....%
10.2 Οργανωμένοι (γκρούπ).....% Μεμονωμένοι.....%
10.3 Πούλμαν τουρ. γραφείου.....% Μέσα δημόσιας χρήσης.....%
 Με ιδιωτικό μέσο.....%

11.1. Ποιους μήνες έχετε περισσότερους πελάτες;

.....

11.2 Που πιστεύετε ότι οφείλετε αυτό;

.....

.....

12.1 Υπάρχει υποστήριξη απ' την πλευρά του κράτους για επιχειρήσεις όπως η δική σας; ΝΑΙ ΟΧΙ

12.2 Αν ναι, τι είδους;

.....

.....

Β' μέρος : Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ

13.1 Έχει σημειωθεί αύξηση των επισκεπτών τα τελευταία χρόνια;

1. Πάρα πολύ 2. Πολύ 3. Ούτε πολύ ούτε λίγο 4. Λίγο 5. Πολύ λίγο

13.2 Αν πάρα πολύ ή πολύ, ποια είναι η βασικότερη αιτία γι' αυτή την αύξηση;

.....

.....

14.1 Υπάρχει ερήμωση στο χωριό ορισμένους μήνες του έτους;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

14.2 Αν ναι, που πιστεύεται ότι οφείλεται αυτή η ερήμωση;

.....
.....

14.3 Τι πρέπει να γίνει για να ξεπεραστεί αυτή η ερήμωση και να αναζωογονηθεί η περιοχή;

.....
.....

15.1 Πιστεύετε ότι υπάρχει έλλειψη υποδομών στο χωριό σας;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

15.2 Αν ναι, τι είδους υποδομές χρειάζονται να γίνουν;

.....
.....

16. Τι νομίζετε ότι προσελκύει τους τουρίστες στο χωριό σας;

.....
.....

17. Τι είδους ντόπια προϊόντα αγοράζουν οι επισκέπτες απ' το χωριό σας;

.....
.....

18. Πως υποδέχονται οι κάτοικοι τους επισκέπτες που έρχονται στο χωριό;

1. Πάρα πολύ καλά 2. Πολύ καλά 3. Ούτε καλά ούτε άσχημα

4. Άσχημα 5. Πολύ άσχημα

19. Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει για την περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο χωριό;

.....
.....

20. Ποια πιστεύετε ότι θα είναι τ' αποτελέσματα της δημιουργίας του φράγματος στο χωριό;

.....
.....

ΑΝΑΦΟΡΕΣ- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Μπατζελή, Κ., (2004) Ο ρόλος της αγροτικής ανάπτυξης και πολιτικής στην εθνική και περιφερειακή ανάπτυξη Αγροτικός Συνεργατισμός τ.25, σ.28-30
- Μπατζελή, Κ., (2005) Εκπαίδευση για αγροτουρισμό και βιοκαλλιέργειες, Αγροτικός Συνεργατισμός τ. 28, σ.57,
- Ηλιόπουλος, Κ., (2004) Συνεταιρισμοί νέας γενιάς: Βασικά χαρακτηριστικά και προϋποθέσεις ανάπτυξης τους, Αγροτικός Συνεργατισμός τ.25, σ.58-61
- Καραμίχας, Τ., (2005) Ο ρόλος των συνεταιρισμών στην ανάπτυξη της υπαίθρου, Αγροτικός Συνεργατισμός τ.26, σ.38-39
- Αναπτυξιακή Ηρακλείου, Προγράμματα ανάπτυξης αγροτικού χώρου, Διαθέσιμο μέσω διαδικτύου (www.an.her.gr)
- Έξαρχος, Γ., (2003) Αγροτουρισμός, Σημειώσεις του μαθήματος
- Θεοδοσάκης, Ν., (1994) Η απασχόληση στον τομέα του τουρισμού στην Ελλάδα, Ηράκλειο: Ινστιτούτο υπολογιστών μαθηματικών
- Κομίλης, Π., (2001) Οικοτουρισμός, Η εναλλακτική προοπτική αιεφόρου τουριστικής ανάπτυξης, Αθήνα: Προπομπός
- Λογοθέτη, Μ., (1988) Αγροτικός Τουρισμός. Αθήνα
- Περιφέρεια Κρήτης (2004) Διαθέσιμο μέσω διαδικτύου:
- Σωτηριάδης, Μ., (1994) Τουριστική Πολιτική, Ηράκλειο:ΤΕΙ Ηρακλείου
- Ξενία (2004) τ.222 Μάρτιος Μελέτη τουριστικής ανάπτυξης της περιφέρειας Κρήτης σελ. 43-54
- Υπουργείο Γεωργίας, Το LEADER + (<http://www.Minagric.gr/greek/>)

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Andriotis, K., (2000) Local community perceptions of tourism as a development tool. The island of Crete. Unpublished doctoral dissertation. Bournemouth University: Bournemouth

- Andriotis, K., (2001) Tourism planning and development in Crete. Recent tourism policies their efficacy. *Journal of sustainable tourism* 9(4):298-316
- Andriotis, K., (2002a) Options in tourism development. cons versus conventional Tourism. *Anatolia. An international journal of tourism & hospitality research* 13 (1): 73-85
- Andriotis, K., (2002) Tourism Planning and Development in Crete. Recent Tourism policies and their efficacy. *Journal of sustainable tourism* 9 (4):298-316
- Arnstein, R.S., (1969) A Ladder of citizen participation, *Journal of the American Institute of Planners* 35: 216-224
- Bowen, R.L., Cox, L.J., & Fox, M., (1991) The Interface between Tourism and Agriculture, *Journal of Tourism studies*, 2(2):43-54
- Busby, G., and Rendle, S., (2000) The Transition from Tourism on Farms to Farm Tourism, *Tourism management*, 21:635-642
- Bruden, J.M (1973) *Tourism and Development: A case study of the common wealth Carribean*. Carribean. Cambridge: Cambridge University Press
- Cavaco, C., (1995) Rural Tourism: The creation of new tourist spaces in A.Montonari, & A.M. Williams (Eds). *European Tourism*:125-149
- Cawley, M., Gillmor, D.A., Leavy, A., and McDonagh, P. (1995) *Farm Diversification: Studies Relating to the West of Ireland*, Dublin: Teagasc
- Ceballos-Laskurain, H. (1996) *Tourism, Ecotourism and Protected Areas. The state of nature based tourism around world and guidelines for its development*, WCN, Gland, Switzerland
- Clarke, J., (1996) Farm Accomodation and the Communication Matrix, *Tourism Management*, 17(8):611-6
- Davies, E.T., and Gilbert, D.C., (1992) A Case Study of the Development of Farm Tourism in Wales, *Tourism Management*, 13(1):56-63
- De Kadt, E (ed) (1979) *Tourism passport to development?* Oxford: Oxford University Press
- Del Gaudio, V., (1970) *Agrocoltura e turismo*, Centro Stampa ENIT, Roma
- Dernoi, L.A., (1983) Farm tourism in Europe, *Tourism Management*, 4:155-166
- Dernoi, L.A., (1991) Prospects of rural tourism: needs and opportunities, *Tourism Recreation Research* 16(1): 89-94
- Doggart, C & Doggart N., (1996) Enviromental impacts of tourism in developing countries, *Travel and Tourism Analyst* 2: 71-86

DNFNA (Danish National Forest and Nature Agency) (1992) Management in Denmark, Ministry of the Environment, DNFNA, Copenhagen: 96pp

EC (1993) Taking account of Environment in Tourism Development. Study prepared by ECONSTAT ECDE XXIII Brussels: European Commission

ETB (1988) Visitors in the countryside: A development strategy. London: English Tourist Board

European Commission [www.eic.gr](http://europa.eu.int/comm/), <http://europa.eu.int/comm/>

Eurostat (1994), Ellada, Kriti, Portait of the Islands, Luxemburg European Commission

Faulkner, B., (1998) Tourism development options in Indonesia and the case of agrotourism in central Java in: Laws, E., Faulkner, B. & Moscardo, G. (eds). Embracing and Managing Change in Tourism: International case studies. London: Routledge: 202-221

Frochot, I., (2005) A benefit segmentation of tourists in rural areas: A Scottish perspective, *Tourism Management* 26(3):335-346

Gammell, A., (1981) Public Involvement, *Naturopa* 39: 26-27

Gannon, A., (1994) Rural factor as a in rural community economic development for economies in transition. *Journal of Sustainable Tourism*, 2(1+2): 51-60

Gartner, W.C (1986) Temporal Influence on Image Change, *Annals of Tourism Research*, 13(4): 635-644

Getz, D., & Page, S.J., (1997) Conclusions and implications for rural business development. In S.J. Page & Getz (eds) *The business of rural tourism: International perspectives* :197-205. London: International Thomson Business Pressy

Getz, D., & Carlsen, J., (2000) Characteristics and Goals of Family and Owner-Operated Businesses in the Rural Tourism Industry and Hospitality Sectors, *Tourism Management*, 21(6): 547-560

Glasson, J., Godfrey, K., Goodey, B., (1995) Towards visitor impact management: visitor impacts carrying capacities and management responses in Europe s historic towns and cities. England: Avenbury

Hjager, T.,(1996) Agricultural Diversification into Tourism: evidence of a European community development program, *Tourism Management*. 17 (2):103-111

Hunt, J.D (1992) Rural Tourism: New Focus on a Traditional Industry, *Western Wildlands*, 18(3): 2-3

Iakovidou, O., (1992) The role of women's agrotourist cooperatives for promotion of agrotourism in Greece (in Greek). *Syneteristiki poria* 28:137-145

- Iakovidou, O., and Turner, C., (1995) The female gender in Greek agrotourism, *Annals of Tourism Research* 22(5): 481-483
- Ioannides, D., (1995) A flawed implementation of sustainable tourism: The experience of Akamas, Cyprus, *Tourism management*, 16(8): 583-592
- IUCN, (1993) International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, *Parks for Life Report of the IVth World Congress on National Parks and Protected Areas*. IUCN, Gland, Switzerland 252pp
- Kieselbach, S., & Long, P., (1990) Tourism and the rural revitalization movement, *Parks and Recreation*, 25(3): 62-66
- Komilis, P., (1994) Tourism and sustainable tourism development. In A.V. Seaton (Ed.), *Chichester Wiley, Tourism: The state of art*:818-888
- Kontogeorgopoulos, N., (1998) Accommodation employment patterns and opportunities. *Annals of tourism research*, 25(2):314-339
- Kousis, M., (1984) *Tourism as an agent of social change in a rural Cretan community*, Michigan: University of Michigan
- Ladki, S.M., (1993) An evaluation of tourists' experiences in rural northern west region, *Proceeding of the secrets of Travel and Tourist educations conference* 5:90
- McCannell, D., (1973) Staged Authenticity: Arrangements of social space in tourism settings. *American Journal of Sociology*, 79(3):589-603
- McGehee N.G., and Kyungmi K., (2004) Motivation for Agritourism Entrepreneurship, *Journal of Travel Research* (43): 161-170
- McNeely, J.A., (1994) Protected areas for the 21st century: working to provide benefits to society, *Biodiversity and Conservation*, 3:390-450
- Nickerson, N.P., Black, R.J & Mc Cool, S.F., (2001) Agritourism: Motivations behind Farm/Ranch Business Diversification, *Journal of Travel Research*, 40 (1): 19-26
- Nilsson, P.A., (2002) Staying on farms an ideological background, *Annals of Tourism Research*, 29 (1):7-24
- Nilsson, P.A., (1995) Local will and urban Demand. Paper presented at the 5th Nordic Research conference in Rovaniemi, Finland
- OECD (1993) *What future for our countryside? A rural development policy*, Paris: Organisation for Economics Co-Operation and Development.
- OECD (1994) *Tourism policy and international tourism in OECD countries 1991 1992*. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development.

- Opperman, M., & Chon, K.S., (1997) *Tourism in developing countries*. London :Thompson
- Opperman, M. (1996) Tourism in southern Germany, *Annals of Tourism Research*, 23(1): 86-102
- Owens, P.L., (1984) Rural leisure and recreation, *Research Projects in Human Geography* 8:157-189
- Papamichael, Y., (2003) Agrotourism development in Cyprus-Dedicated to a world of heritage, *Tourism Review* 58(3):36-40
- Peppelenbosch, P., & Tempelman, G., (1989) The pros and the cons of international tourism to the Third World. In T.V singh, H.L Theuns& F.M Go (Eds) *Toward appropriate tourism*. Frankfurt. Peterlong Verlag The case of developing countries:23-34
- Pretty, J., (1995) The many interpretations of participation. In *Focus* 16: 4-5
- Romeril, M., (1985) Tourism and the Enviroment: towards a symbiotic relationship. *International Journal of Enviromental Studies* 25 (4): 215-218
- Selwyn, T., (1996) *The Tourist Image: Myths and Myth Making in Tourism*. London: Wiley. Senter for economic development.
- Schoppner, A., (1998) *Urlaub auf dem Bauerhof. Eine fremden verkehrsgeographische unter Suchung*. Bochmer materilien zur Rau mordunung
- Scottish Tourist Board (1999) *British Tourism in Scotland 1996-enviromental location*. Edinburgh: Scottish tourist board.
- Sharpley, R., (1996) *Tourism and leisure in the countryside* (2nd ed.) Huntington: ELM Publications
- Sharpley, R., (2002) Rural Tourism and Challenge of tourism diversification: The case of Cyprus, *Tourism Management*, 23(3): 233-244
- Shaw, G., and Williams, A., (1994) *Critical Issues in Tourism: A geographical perspective*, Oxford: Blackwell.
- Thibal, S., (1988) *Rural tourism in Europe*, Strasbourg: Council of Europe
- Trakolis, D., (1983) The social role of national parks, *Dasika chronika* 5-6:184-189, 209
- Trakolis, D., (1988) National Parks in Greece. Soma recent development: 21 In *Abstracts of international conference on National Parks and Protection of nature in Southern Europe*:24-28 October 1988, National service of parks, reserves and Nature Protection, Faro, Portugal

- Trakolis, D., (2001) Perceptions, Preferences, and Reactions of Local Inhabitants in Vikos-Aoos National Park, Greece, *Environmental Management*, 28 (5): 665-676
- Turner, C., (1993) Rural Tourism in Greece. Agrotourism Cooperatives. Un published paper presented at international workshop on recreation, tourism and rural development. University of Wanington, Netherlands
- Vogeler, I., (1977) Farm and Ranch Vacationing, *Journal of Leisure Research*, 9: 291-300
- Vanhove, N., (1997) Mass Tourism: Benefits and costs. In: Wahab, S., & Pigram, J.J., (eds) *Tourism Development and Growth- The challenge of sustainability*. London: Routledge: 50-77
- Vazquez-Baruero, A., (1999) Inward investment and endogenous development. The convergence of the strategies of large firms and territories. *Entrepreneurship and regional development*, 11:79-93
- WCN (1998) World Congress on National Parks and Protected Areas, Gland, Switzerland

